Kirke og Kultur

Indhold:

Redaktør: EIVIND BERGGRAV

Kirke og Kultur utkommer med 1 hefte hver maaned undtagen i juni og august. Abonnement kr. 10,00 pr. aar. Kan bestilles paa postanstalter, hos bokhandlerne og i ekspeditionen, Raadhusgaten 30 B.

HEFTE 1 JANUAR 1921 28. AARG.

STEENSKE BOKTRYKKERI, JOHANNES BJØRNSTAD. KR.A

KRISTENDOMMENS STILLING I NUTIDENS AANDSLIV

Med denne dristige overskrift vil jeg selvfølgelig ikke ha sagt, at jeg tænker mig muligheten av at uttømme det angivne tema. Min mening er kun at nævne nogen sider ved det, vi kalder moderne og nogen hovedpunkter i kristendom for derigjennem at faa et indblik i stillingen. Skulde det derunder lykkes at faa frem betydningsfulde sider av saken, kunde det hænde, at de enkelte sider av saken som vi trak frem, kastet lys over det hele.

Det kan muligens være hensigtsmæssig at begynde med nogen ord om hvad vi skal forstaa ved nutidens aandsliv. Og her kan vi gaa ut fra den grundbetragtning, at alt som aandsliv heter, paa en eller anden maate stræper efter at finde en *enhet* eller en *sammenhæng* i tilværelsen. Det som særmerker en tidsalder, er den maate hvorpaa denne sammenhæng søkes og findes. Enhetstankerne er en kulturperiodes særmerke. Og det gaar an at skjelne mellem to hovedgrupper av enhetstanker, den gruppe som søker enheten i den verden som omgir os, *i realiteterne, naturlovene,* den *positive sammenhæng* eller hvilke lignende ord man vil bruke, paa den ene side, og den gruppe som medoptar mig selv, mit indre liv, min sjæl eller hvad lignende ord jeg vil bruke, paa den anden side. I dette sidste tilfælde har vi religiøs livsanskuelse, men saaledes tænkt, at ogsaa de idealistiske forsøk paa filosofisk verdensbetratgning regnes med paa religionens side. Sammenhængen mellem disse to, religion og idealistisk livsanskuelse er nok betydelig større end vi har tænkt. Vi er først i senere tid blit opmerksomme paa hvor megen religion, enkelte sier endog religiøse oplevelser, der findes f. eks. hos *Platon.*

Naar vi ut fra dette synspunkt skal gi en forklaring av, hvad der særmerker nutidens aandsliv, kan vi begynde med stillingen som den var for hundre aar siden. Det var den romantiske religionsfornyelses tid, det var de idealistiske livsanskuelsers filosofiske blomstringsperiode. Tilsammen førte de op en høidebygning av imponerende dimensioner, vi faar først øie paa hvor vældig

denne bygning var, naar vi regner begge dens to faktorer sammen og betænker, at bygningen ikke er helt nedbrudt endnu. Endnu lever der mennesker, som tror paa muligheten av at bygge op lignende aandelige storverk, som de der saa lyset i hine dage. Men mange er de ikke længer, ti hele denne idealistiske kulturperiode fik en brat død for to menneskealdre siden. Da kom den nye, realistiske tid ind over os som en flodbølge. Den gamle harmoniske verdensenhet forsvandt for den tænkende menneskehets syn som Atlantis i vesterhavet, og en ny sammenhængstanke fik magten i sindene. Enheten findes ikke indeni, paa sjælens gyngende grund bygges kun fantasiens slotte. Virkeligheten, den sansbare, utvortes virkelighet lærer os noget helt andet end den indre skrift i hjertet, og i denne den utvortes sansbare verdens love er verdens enhet og sammenhæng given os paa den eneste sikre maate.

Og saa fulgte de efter hinanden, den ene efter den anden av de nye belysninger av tilværelsen og vort eget liv, som utgik fra denne betragtning. Saa fik vi den grandiose idé om alt livs sammenhæng, ikke længer en sammenhæng i plan og maal, men en utvortes, gjennem tidligere livsperioders efterlatenskap opvist og i levende væsener anskueliggjort realsammenhæng mellem alt levende. Et av mine sterkeste ungdomsminder knytter sig til en natlig dypt bevæget samtale mellem far og søn om det nye og det gamle syn paa de ting, og om følgerne derav for vort liv og vor livsførsel. Det var allerede dengang klart for de seende, at dette vilde føre langt ind paa nye baner, og det er da ogsaa skedd. Hele vor historieopfatning, hele vort samfundsliv er forandret, og saa hurtig er det gaat, at den yngre slægt har hat mer end almindelig vanskelig for at vente paa den ældre, og de ældre har hat stor møie med at strække sig efter de yngre saavidt, at de kunde forstaa noget av deres liv. Vi har derfor, ialfald her i vort litet traditionsbundne samfund, levet i revolutionære aandelige tilstande, hvor nyt og gammelt har stødt haardt og ubarmhjertig sammen. Ikke mindst har dette været tilfældet paa det religiøse omraade. Ti likesom det nye enhetssyn trængte igjennem i vort historiske liv paa alle andre omraader, saa har det ogsaa trængt igjennem paa det religiøse. Ogsaa paa religionshistoriens omraade har vi fundet langt dypere sammenhæng, langt mere vidt favnende enhet mellem religionerne end vi før hadde tænkt. Vi vidste nok fra gammel tid noget om en sammenhæng mellem den

jødiske religion og den kristendom vi selv er opdragne i, men vi har fundet sammenhæng langt utenom jødedommens grænser. I sommer stod jeg og betragtet den vældige stenblok, som overleverer til vor tid fra fjerne tider Hammurabbis love. Stenen med de fint meislede skrifttegn er et storverk, det vidner om en kultur, som paa sit omraade fuldt kan maale sig med nutidens kulturundere, men stenen bærer ogsaa bud om en sammenhæng mellem denne urgamle lovsamling og visse sider av moseloven, som ikke er til at misforstaa. *De babylonske botssalmer* kommer ikke i alle henseender op imot salmerne i den bibelske salmebok, men der findes i deres botsstemninger ideer og følelser, som endnu klinger igjen i vor litanier. Allesteds i For-Asien har de store kulturnationer kappedes om at fremdra av ruinerne vidnesbyrd om fortids religion, og lertavlerne i de gamle kongelige biblioteker fortæller mer end en saga om det samme som vi finder i vor egen bibel, om end oftest omsat i en anden toneart. I Elefantine, i Ægypten finder vi et tempel med lignende gudsdyrkelse som den, der fandt sted i Jerusalem, uagtet dette jo efter skrifterne skulde være det eneste i sit slags, og fra alle kanter møter der os sakramentale handlinger, hvis slegtskap med vore egne ingen tør benegte, kort sagt: hele det gamle system, ifølge hvilket vegten kom til at ligge paa det *isolerte ved kristendommen,* maa avløses av en tænkemaate, hvorefter vegten ligger paa sammenhængen mellem alle disse fænomener. Dette er intet tap, det er en vinding, og en større vinding end vi endnu helt har rukket at fatte, og det er helt forfeilet, naar man i kirkelig interesse søker at isolere kristendommen, ja endog oprette skoler, hvor isolationen søkes gjennemført. Almindeligvis søker man da, siden den utvortes historie frembyr saa megen sammenhæng, at isolere den kristelige erfaring som noget overnaturlig, anderledes end al anden erfaring, men ogsaa paa dette indre omraade har de moderne sammenhængstanker gjort sig gjældende. Vi har der faat en religionspsykologi, som arbeider med disse erfaringer og er istand til at paavise sjælelig sammenhæng ogsaa mellem de oplevelser, som ved første øiekast synes at være av helt forskjellig art, og saaledes at peke over mot det absolute under. Vi har her f. eks. at gjøre med de mest egenartede religionsoplevelser, oplevelsen av vækkelse eller omvendelse. Saa værdifulde denslags oplevelser altid blir for religionen og dermed ogsaa for religionsforskningen, saa er det

ganske sikkert, at der ikke lar sig opbygge nogen egen teori om Gud paa det tilsynelatende helt usammenhængende ved oplevelsen. Jeg skal ikke komme ind paa alle heremd sammenhængende spørsmaal, bare henvise til amerikanske forskere som Starbuck, Coe og James, til tyskere som Wilh. Wundt, l'Houet og Vorbrodt og til franske som Flournoy.[1]) I Sverige er som bekjendt selve erkebiskopen en ren troldmand i religionspsykologisk fremstilling, og hos os har dette tidsskrifts redaktør utgit en studie over krigerliv og religiøsitet, hvis videnskabelige aand hæver den høit over de mange partsindlæg, som har set dagens lys i krigens aar. Jeg agter imidlertid ikke her at opta disse skrifter til videnskabelig drøftelse eller kritisk vurdering, jeg nævner dem for at karakterisere nutiden, de er bidrag til forstaaelse av den sammenhæng, som søkes og findes ogsaa indenfor det religiøse sjælelivs omraade. Vi mindes stadig om det ord vi finder i det sidste av tolvprofetbokens skrifter:

Ti mit navn er æret blandt folkene fra øst og vest og paa ethvert sted antændes der ofre for mit navn, fordi mit navn er æret blandt folkene, hærskarernes Jahve. (Mal., 1. 11.)

Paa alle omraader, ogsaa paa religionens omraade, har denne tid fundet sammenhæng, virkeligheten er blit dypere forstaat, vi har gjort store og umistelige erobringer som i naturens verden, saa ogsaa i aandens rike, og vi kan ikke gjøre det gjorte ugjort selv om vi skulde faa lyst til at gjenta Mussets forbandelse over dem som hadde lært ham. Der kunde nok være dem som hadde lyst paa det, ti med al den utdypning som virkeligheten har faat, har man ikke kunnet fremstille nogen virkelig aandelig enhet.

Tænk engang paa al den opkløvning som har fundet sted i denne tid. Tænk paa, hvad et ord som *fag* har faat at si. Vi kjender det alle fra fagbevægelse, syndikalisme eller hvad vi nu kalder det inden arbeiderstanden. Fagarbeiderbevægelsen er berettiget nok, den kræver respekt for det arbeide som er mit, for det fag hvori jeg kan utrette noget, fordi jeg forstaar det og har kraft til at gjøre ordentlig arbeide. Men tænk paa, hvordan *fagmanden* er kløvet ut fra menneskeheten indtil det nu i Rusland heter, at retten til at leve kun tilkommer den faglige lærte industriarbeider, og formodentlig ogsaa bonden. Men den samme aandsart findes ogsaa andensteds, i andre likesaa avsluttede kredse. Gaa en-

[1]) i Genf.

gang fra kreds til kreds og hør hvad folk sier. Der er et svælgende dyp mellem deres følelser og idealer, mellem deres tro og deres moralbevidsthet, de er ikke længer av et blod. Tænk paa den form nationalitetsfølelsen har faat. Den var engang en søskenfølelse, hvor der ogsaa var rum for andre. Men nu er den blit en haardkokt egoisme, som man endogsaa har git tilnavnet hellig for rigtig at vise, hvor vanhellig den er blit. Og det er den ikke blit først under krigen, den var allerede før krigen kommen ind i disse vandtætte avdelinger, hvorav rimeligvis krigen og krigens følger kommer til at fri den ut likesom Napoleonskrigene med sit uhyre virvar la grundvolden til den forbrødring, som vokset op bakefter. Men det værste er at ogsaa *religionen* er paa vei til at bli *et fag mellem de andre fag.* Ikke sandt, tendensen har gaat i den retning, at der var nogen religiøse mennesker som har med den at gjøre, mens den ikke vedkommer de andre. Vi er her ved en av aarsakerne til religionens tilbakegang i det sidste slegtled, den er blit et anliggende for visse kredse, ikke for det hele folk, — en kunde gjerne si at den hørte hjemme i et visst socialt miljø, ikke længer var nogen surdeig, som syret igjennem hele deigen. En schweitzer sa til mig i sommer, at han godt vidste, hvorledes kirkens stilling var her i Norge. Vi hadde mistet arbeiderne, den litteræere klasse og den største del av bourgeosiet i byerne, men kirken hadde endnu indflydelse hos bønderne. Er nu end denne dom ikke helt rigtig, hverken til den ene eller den anden side, saa vidner den i hvertfald om hvordan der tænkes efter sociale linjer, d. v. s. efter en opkløvning av et folk efter klasser, som først den sidste menneskealder kan opvise. Ogsaa religionen er behersket av den utvortes virkelighet, den er som det heter socialt bestemt. Og da maa vi ikke undre os over at finde den religiøse indifferentisme saa vidt utbredt, som vi finder den. *Indifferentisme* vil si likegyldighet med et tillæg, nemlig at den er villet. Fordi religionen er blit et fag blandt de andre fag, derfor er den ogsaa kommet til at lide av den *formalisme,* som vi finder saa meget mere av nu end før. Naar bare ordene i formelen er den rigtige, saa sees der ikke altfor nøie paa hvad der findes bakenom og indeni. Og sammenhængende dermed finder vi den tredje sygdom, den overhaandtagende *stundesløshet,* den alt opslukende travelhet, som efterhaanden blir mer og mer kraftløs. Alle disse religiøse skader har allerede længe vakt opmerksomhet hver for

sig, men de har nok en fælles rot i det nutidsliv som er paa vei til at finde sin avløser.

Ti det vi kalder nutiden er ikke længer alt dette, som her er beskrevet. Vi er komne til et skifte, hvor trangen til virkelig enhet begynder at gjøre sig gjældende med uimotstaaelig magt. Overalt merkes en motvirkning mot opkløvningen. Den blinde fagbevægelse, som intet andet ser end sit eget fag og søker dets interesse fremmet paa bekostning av alt andet, har sikkert set sine bedste dage; der lukker sig op en *større socialisme*, hvor vi alle kan finde en plads hver med vort. Imot den haardkokte krigs og forretnings nationalisme reiser sig den ene internationale retning efter den anden, og der er meget mer styrke i disse retninger end vort almindelige oplysningsvæsen gir indtryk av, selv i de land som er mætte efter krigen og gnaver paa sit bytte som andre rovdyr, selv der er de internationale strømninger saa sterke, at de ledende politikere i ord som i gjerning maa ta hensyn til dem. Ogsaa kirkerne begynder at mobilisere sine kræfter i samme retning. Tilsvarende til disse ytre fænomener er der en stigende interesse for *idealistisk filosofi*. Vi norske er et realistisk folk, hos os har der aldrig været synderlig interesse for de store idealistiske systemer. Selv i den tid, da de store systemer stod i sin blomst og hadde sine dyrkere her hos os, var deres indvirkning paa livssynet ringe. Hos os er der heller ikke stort at merke nu, men andensteds holder man paa at se sig om efter de store tider med de vældige synteser, som omfattet hele tilværelsen og gav livet høihet og vigsel. Og der er enkelte tegn ogsaa hos os, dog mere tror jeg til gjenopvaagnende interesse for religionen end til filosofisk sans. Det er vel ogsaa det rigtige, ti saavidt jeg skjønner mägter ikke den filosofiske idealisme at staa paa egne ben, den støttes altid av en bevidst eller latent nærværende religiøsitet. Den virkelige livsenhet dannes ikke av den kolde intelligens i ensom storhet, den blir til i menneskets varme hjertekammer, der, hvorfra religion, filosofi som overfaglig livsmagt og kunsten i sine høieste former skyter op imot høiden. Ingen av disse tre maa ville regjere over den anden, ingen maa ville fortrænge den anden, ti de springer ut av samme dyp og stiger alle mot høiden, men den sterkeste av dem er religionen. Sterk er denne grundmagt ogsaa da naar den isoleres, som det saa ofte sker, men den utvikler først sin hele magt, naar den faar virke i sammenhæng

med de andre kulturmagter. Religionen blir da den rot, hvorav det hele skyter frem, og det himmelhvælv, hvorunder mennesket lever sit liv. Og derfor kommer den av sig selv sterkere frem, *hvergang der spørges om livsenheten.* Religionen kommer frem igjen og her hos os kan der vel da ikke være tale om anden religion end kristendommen. For det første er denne religion vor kulturs rot; naar vi tænker os om, finder vi stadig at de data, vi bygger paa, skriver sig fra kristendommen. Og der findes neppe andre utveie end enten paanyt at bygge paa denne grundvold eller at gaa med paa «*vesterlandets undergang*» som den sidste pessimistiske formel lyder. Denne formel taler nok om vesterlandet, men jeg tror, at dens stemning ikke er vesterlandsk, men er baaret oppe av den indiske pessimisme, som paa saa mange maater og ad saa mange veier kommer ind over os. For vort forestillingsliv klarest, er denne pessimisme fremstillet allerede for længe siden av Schopenhauer, dengang da de store idealistiske fornuft- eller natursystemer stod i sin blomst og snart skulde falde for den nye tids kritik. Det store aandelige Ragnarok avspeilet sig i forveien i Schopenhauers pessimistiske livsfornegtelse. Det forholder sig ingenlunde saa, siger han, at fornuften eller forestillingslivet gaar sammen med viljen eller livsbegjæret i os. De to staar hinanden imot, og forestillingen, forstanden, kulturen faar efterhaanden overtaket over livsviljen. Kulturen fører ikke til forhøiet livsværdi, men tvertimot til at finde utveien av alle livsillusioner i erkjendelsen av livets absolute værdiløshet. Denne tankegang er en sammenhængende livsanskuelse, og den vil ganske sikkert finde nye tilhængere nu, naar saa megen overfladisk kulturoptimisme finder en velfortjent død. Ogsaa denne anskuelse har enhetstendens, fordi den er en sammenarbeidelse av menneskets to-sidige væsen. Og den stemmer med den tidsaand, som lægger vegten paa den ytre verden; ti dens pessimisme ligger jo netop deri, at den utvortes verden, sanseverdenen, er den sterkeste. Den kommer til at faa endnu flere tilhængere end den har hat. Men til valg, ved siden av den, staar kristendommens religiøse optimisme. Om den haaber vi det levedygtige vil samle sig, den er den eneste mulige maate hvorpaa mennesker kan holde modet oppe, og den har en indre enhet, hvorom den indre kultur kan samle sig. Ti hvordan man end vil bedømme den antike dogmatiske utformning av troen paa en inkarnation i Kristus, saa

indeholder denne tro en oververdslig optimisme for det menneskevæsen i hvilket Gud har tat skikkelse, og dermed en oververdslig støtte for den menneskeype som ikke lar sig opløse i omverdenens mangfold, men samler sig om en indre kjerne, der har sin faste plads i verden og derfor ogsaa sin kaldsgjerning at gjøre i evighetens lys. Kristendommen vil finde sin rette plads igjen, naar slegten nu vender sig mot nye maal, den vil da bli den indre ening i det som gaar fra hinanden, splittes og kløves. Saaledes var det i den tid, vi kalder middelalderen. Vi kan gjerne beskrive middelalderen som den tid, da kristendommen utgjorde den indre enhet i tilværelsen. Og jeg synes jeg ser, at hvis vi ikke kan faa den indre enhet paa anden maate, saa vil menneskenes tanker vende tilbake til middelalderen. Den kirkelige kunst som er vaagnet op igjen, er allerede langt inde paa den vei, den søker bakenom renaissansen til senmiddelaldenes mer gemytsfyldte kunst, ind i katedralernes dunkelhet, til glasmaleriets farvespil, hvor alle de jordiske farver faar sin glans fra det ene, himmelske lys. Og historieforskningen søker med forkjærlighet ut av det moderne sociale kaos til middelalderens ordentlige samfund, hvor enhver ting var paa sin rette plads. Læg merke til hvorledes den katolske kirkes tiltrækning økes og hvordan kirkeideer av katolsk prægning gjør sig gjældende ogsaa indenfor protestantismen. Overalt, hvor man søker *utvortes kirkelig garanti* for oververdslig religiøs sandhet, er man paavirket fra den kant, enten man vet om det eller ikke. Overalt hvor man er inde paa at utskille religionen fra det øvrige aandsliv og sætte op sterke eller formentlig sterke murer omkring den, har man i virkeligheten middelalderlige idealer for sig. Og stillingen synes at være den, at man tar alt dette med for at faa tilbake den givne livsenhet, den ubrudte sammenhæng, som vor slegts længsel staar efter.

I virkeligheten beror dog dette paa en illusion. Saameget har dog den svindende kulturperiode lært os, at det er umulig længer at isolere nogen del av det menneskelige aandsliv, enhver isolation fører til at det isolerte mister betydning og utgaar av helheten. Det gjælder ogsaa det religiøse liv, saaledes som nævnt i det første avsnit av dette stykke. Saavel religionshistorie som religionspsykologi lærer os dette. Og det gjælder ogsaa om den protestantiske teori, som utsondrer *den religiøse erfaring* fra al anden erfaring. Der er forsaavidt noget i den som den religiøse erfa-

ring gjælder en overgang til en absolut avhængighet, som ellers ikke forekommer inden vor erfaringskreds. Men netop derfor dækker *ordet erfaring* kun delvis hvad der sker, idet et menneske finder sin Gud eller gripes av den evige grundmagt i tilværelsen. Det er et misgrep at isolere denne erfaring som noget for sig i den naive hensigt derved at redde en bestemt form av religiøsitet fra sammenligning med andre slags religiøsitet. Ti for det første stemmer det ikke med den erkjendte virkelighet, og for det andet faar Gud da ikke den plads han maa faa, om han skal være Gud, virkelig Gud over alting. Man lar sig undertiden overtale til at ta alle saadanne ting med for at naa livsenheten igjen, men man betænker ikke hvad der da sker. Der sker da, at man netop *ikke faar nogen virkelig sammenhængende* livskreds. Se bare paa hvorledes den katolske kirke-politik virker. Den gjør det nationale livs relative motsætninger absolute, som i Irland og i Polen, og knytter derved uløselige knuter. Eller se hvordan den katolske opfatning av egteskapet, selv om den optræer under protestantisk forklædning, river alting istykker. Den virkelige livsenhet er ikke at finde paa de veie. Med al respekt for middelalderen, saa var det vel ikke uten grund vi forlot den og gav os ut paa reise for at finde den nye verden, skjønt vi paa den reise lar de gamle landemerker bak os og seiler efter kompas og kart. Først da, naar vi lar kristendommens skib ta kurs efter sine egne indre motiver, kan kristendommen gjøre sig gjældende i nytidens aandsliv. Men da finder den ogsaa sin plads som det selvgivne centrum for hele den nye verden. Netop den *større vidde* og end mere den *større dybde* i den moderne virkelighet passer sammen med den frie personlige kristendom. Denne vor religion er skikket til denne stilling, ikke fordi den kan præstere noget garantisystem, der uthæver den fra al anden religiøsitet, men fordi det personliv som den fostrer, til den ene side er dypere avhængig av Gud end noget andet personliv, og paa den anden side er friere i sin holdning end nogen anden religion. Kristendommens fuldstændige avhængighet av Gud gjør skikket til at leve med et verdensbillede som er meget forskjellig fra det, den traf paa ved sin indtræden i verden, og dens frihet gjør den fuldt aktiv likeoverfor en hvilkensomhelst historisk situation, hvori den maatte komme, saaledes som vi tydelig har det for os i den maate, hvorpaa den tok sin første store oplevelse av verdensløpet, at Messias blev korsfæstet. Kristendommens aand

magtet at omforme denne begivenhet, som ellers maatte føre til absolut pessimisme, til den absolut seirende optimisme, ja at omsætte den i en karakteristisk, al pessimisme overvindende religiøs kraft, der paa en gang staar i det intimeste forhold til, hvad vi kalder virkeligheten, og dog skyver personlighetens kjerne over mot det hinsidige. Derfor tror jeg kristendommen holder paa at indta sin plads igjen under den nuværende krise. Man har spekuleret paa, om denne krise begyndte med reformationen eller om den egentlig først begyndte i 18de aarhundrede og fuldendte sig i slutningen av et 19de. Sandheten derom er vel den, at krisen begyndte med reformationen, ti den begyndte vel her som ellers *indeni* og ikke utenfra, men at den saa siden fuldendte sig gjennem de følgende aarhundreder, og nu er ifærd med at komme til ro. Helt tilro er den ikke kommet endnu, vi lever endnu i efterdønningerne efter det voldsomme forløp av dens sidste stadium, og der skal endnu nogen optimisme til at se lysningen av en stigende dag.

Jens Gleditsch.

NYERE SAMFUNDSTEORIER

Av lektor O. F. Olden, Stavanger.

Samlivet mellem menneskene er i en dårlig forfatning. I over 4 år brukte en meget stor del av menneskeheten all sin «kunst og flid» på å ødelegge mest mulig av liv og eiendom på den annen side av en tilfeldig grenselinje. Med det resultat at 15 millioner fant en for tidlig død, enten på slagmarken eller bukket under for sykdommer som de ellers vilde ha klaret, og 20 millioner nye menneskesjæle ikke kom til å se denne verdens lys, slik at det i Europa nu er over 35 millioner færre mennesker enn det vilde ha været om krigen ikke var kommet.

Nu, de 20 millioner som ikke er født skal man kanskje ikke beklage. For av de mennesker som ennu lever er det minst 200 millioner som må føre en høist kummerlig tilværelse, må savne endog det nødtørftigste. Og det tiltrods for at lagrene i verden — av alle slags varer — er overfyllt. Varebyttet kommer ikke istand. Lagrene fylles mer og mer, skibene som skulde transportere dem legges op, fabrikkenes hjul stanser litt efter litt — eller rettere sagt: meget fort. — Og de samme mennesker som for få måneder siden ropte: «op med produksjonen» sier nu til de millioner av arbeidsløse som mer enn gjerne vil producere, at det kan de desværre ikke få lov til.

Under disse omstendigheter leter menneskene efter årsaker og efter midler til å unngå gjentagelser. Man leter efter årsakene til *krigen*. Keiser Wilhelm, sa man, eller det upersonlige begrep den prøisiske militarisme som hadde inkarnert sig i ham. Revansjetanken i Frankrike — næret ved landets *svakhet*, som en godtroende norsk professor har uttrykt det for å bevise at Frankrike må gjøres sterkt og Tyskland svakt. Kampen om markedene mellem de rivaliserende industriland. Den katolske kirke som ikke tålte det protestantiske Englands vekst, sier noen naive sjele som endog har latt sin tarvelige propagandalektyre flyte over Nordsjøen til oss.

Og den efterfølgende industrielle uro! Den skyldes bare arbeidernes tiltagende bolsjevikiske tendenser, sier arbeidsgiverne. Den

skyldes selve det kapitalistiske system med dets produksjon for profitt istedetfor behov, sier arbeiderne.

Det er lett nok å finne *fienden* i dette halvmørke. Men når man begynner å slå efter ham, og man kanskje mener å ha slått ham ihjel så viser det sig at det ikke var den rette fiende likevel.

Det er derfor av stor betydning å tenke disse forhold nøie igjennem, så man ikke, mitt i virvaret, skal skaffe unødige motsetninger og forlenge kampen. Riktignok er det noen som sier at det er ganske fåfengt å søke å komme ut av kaos. Det er nu engang Vorherres vilje, og vil kun ophøre på overnaturlig vis en vakker dag. Men med dette makelige standpunkt kan vi ikke slå oss til ro. Og skal vi først begynne å tenke efter må vi likeså godt ta alle de forskjellige faktorer som spiller inn i menneskenes gjensidige forhold med i betraktningen — så langt vi kan se dem da, for vi må naturligvis erkjenne at vi bare forstår stykkevis.

Blandt de viktigste bidrag til en klarlegging av samfundslivets forskjellige sider i den allersiste tid er visselig *dr. Rudolf Steiners* og den engelske professor *Cole's*

Dr. Steiners ideer turde være noe kjent. Det foreligger allerede adskillig litteratur om dem på de skandinaviske språk. Den bok hvori han fremlegger sine tanker om *tregreningen av samfundslivet* er oversatt til dansk, og et kort overblikk på norsk er utarbeidet av dr. Richard Eriksen. En annen oversikt er gitt i de siste numre av «Folkefred» av Otto Morgenstjerne. Desuten eksisterer både i vårt land og andre land «Foreninger for samfundets tregrening,» foreninger som vel hovedsagelig består av antroposofer og teosofer.

Jeg kan forsåvidt henvise til denne litteratur.

Til dr. Steiners plan vil jeg komme med noen bemerkninger.

For det første kan det være et spørsmål om hvorvidt menneskelivet slik skjematisk lar sig dele op i *tre* områder. Dr. Steiner selv ser ut til å være kommet inn på tredelingen ved en ideassosjon til andre 3-delinger. Menneskekroppens funksjoner deler han i 3: stoffskiftet, de rytmiske processer (åndedret osv.) og nervevirksomheten og til hver av disse svarer en av de tre grener av samfundslivet. Denne opdeling er dog nokså vilkårlig. Han trekker forresten paralellen videre til en annen 3-deling: frihet, likhet og brorskap og opstiller: *I åndslivet frihet, i statslivet likhet, i erhvervslivets brorskap.* Disse paraleller er atter høist vilkårlige; han kunde likeså godt ha koblet sammen på andre måter.

Jeg må dog innrømme at menneskene har en besynderlig tilbøielighet til å 3-dele. Hele den *Hegelske* filosofi som utgjorde det åndelige grunnlag for forrige slektleds akademiske tenkning var bygget på 3-tall. *Væren* og *ikke-væren* forener sig i *bliven* altid to motsetninger som skaper det nye.

Den franske revolusjon hadde *frihet, likhet* og *broskap* som sine slagord.

Fra gammel tid deler vi i *ånd, sjel* og *legeme.* Legemet har *hode, kropp* og *lemmer.*

Og åndsvirksomheten deler vi i *forstand, følelse* og *vilje.*

Guddommen har tre personer: *far, sønn* og *ånd.*

Buddhismens hellige skriftsamling heter *tripitaka, de tre kurver.* Den eldgamle indiske brahmaisme har tre hovedguder *Brahma, Vishnu* og *Siva* osv. osv.

Hvis det virkelig forholder sig slik at menneskene *instinktsmessig* tenker i *trilogier* kan man jo ikke reise noen innvending mot selve 3-delingen, men man må isåfall forbeholde sig å foreslå andre 3-delinger.

En annen bemerkning er den at han ikke tilstrekkelig har gjennemarbeidet *forbindelsen* mellem de tre grener. Det vil lite hjelpe om hver av de tre grener er nokså fullkomment organiserte, hvis forbindelsen mellem dem er ufullstendig. Særlig blir det av viktighet å få klarlagt smmenhengen mellem erhverslivet og åndslivet. Det er fare for at åndslivet på nytt kan komme i avhengighet av det økonomiske liv; garantien mot at dette skulde finne sted måtte antagelig søkes i at profittelementet blev fjernet fra erhverslivet, noe som også sees å være dr. Steiners tanke. Isåfall skiller hans tanker på dette område sig ikke vesentlig hverken fra socialismens — helt fra dens første tider — eller fra en moderne storfinansmanns som dr. Walther Rathenaus.

Jeg tror nærmest at dr. Steiners innsats vil bestå — ikke i originaliteten av hans tanker — men i at hans fremstilling har virket *inspirerende* på en hel del av *åndslivets* repræsentanter som ikke før har villet eller kunnet innse socialistenes standpunkt, fordi de har stått kropsarbeiderne alt for fjernt.

Langt mere gjennemarbeidet i sine enkeltheter er den fremstilling som de engelske laugssocialisters fineste teoretiker *professor Cole* har gitt i sin *Social Theory,* samfundslære.

Hvad er samfundslære? Før jeg gjennemgår den nærmere vil jeg antyde en del av de problemer som melder sig.

Er det læren om det organiserte samvirke som menneskene *for tiden* har med utelukkelse av alle de områder hvor et slikt ikke forekommer?

Eller er det læren om *alle* de forhold som menneskene kommer i til hverandre enten de er opmerksom på vekselvirkningen eller ei, enten de har organisert den eller ei?

Det vanlige har vært bare å behandle det første, begrensete område. Derfor har «samfundslæren» samlet sig om *staten* og om *kommunene* som dog vesentlig har vært mindre utgaver av staten og har hat vesentlig samme funksjoner innenfor et geografisk begrenset område og innenfor det maktområde som staten har tilmålt dem. Staten er nemlig ikke en sammenslutning, føderasjon, forbund av kommuner. Det er derimot våre *fylker* efter hovedmassen av sine funksjoner. Staten er et maktcentrum for sig selv, og utdeler av denne makt til kommuner, mens fylkene får sin makt, dels fra kommunen — deri er dets forbunds-(føderasjons)-natur gitt — dels fra staten. Men staten avleder sin makt *direkte* fra borgerne, ofte fra en begrenset del av dem (således inntil for nylig bare fra mennene) og valgene til den representative forsamling foregår efter *geografisk* avgrensete distrikter.

Og statens funksjoner er opdelt i *lovgivende, dømmende* og *utøvende* (atter et eksempel på 3-deling).

Derfor har samfundslæren for en stor del kunnet begrænse sig til å befatte sig med disse tre funksjoner.

Men hvad er *staten?*

Er den det samme som *samfundet?*

Noen vil kanskje utenvidere svare ja. Andre vil være forsiktigere og svare: Staten *representerer* samfundet. Men representerer den alle samfundets funksjoner? Noen vil atter svare ja. Men da må en minne om kampen mellem *kirke* og *stat*. Denne kamp førte jo til statens seir over kirken, stort sett, men kirken har aldrig helt opgitt sitt krav på å utføre visse funksjoner uavhengig av staten. Den romerske kirke aldrig, og de protestantiske kirker, som kunde takke staten for beskyttelse i sin barndom, våkner til stadig større selvstendighetstrang.

Men representerer kirkene noen *samfundsfunksjon?*

Det kommer an på hvad vi forstår ved samfunddet. Hvis vi derved bare forstår det at bygge veier og jernbaner (det siste går ikke engang altid med), å befordre post og telegrammer, å fastslå behandlingen av forbrytere, å sørge for ungdommens opdragelse

og for vitenskapelig forskning, å skape en militærmakt, så hører ikke kirken med til samfundet. Men vi må erindre at ialfall *en* av disse funksjoner, ungdommens opdragelse lenge var kirkens monopol, og selv til det siste har det i enkelte land kostet stor kamp å få denne flyttet over til statsmonopol (Frankrike). Selv med den begrensning av samfundsfunksjonen som jeg her har nevnt blir grensen for staten flytende (overfor kirken). Og tar vi ordet «samfundet» i en videre betydning om alt det som i en eller annen form er gjenstand for *fellesskap* kommer kirken inn under den gruppe organismer — eller mekanismer om I vil — som utfører samfundsfunksjoner.

Men da blir det også andre sammenslutninger som kommer inn under den samme gruppe. Et aksjeselskap for omsetning av elektrisk energi utfører også en funksjon som skriver sig fra menneskenes *fellesinteresser,* er et samfundsorgan. Et skibsrederi likeså. Selv dets eksistens beror på menneskene på en kant av kloden trenger å bytte varer med mennesker på en annen kant av kloden, og når det tilmed har fått *selskapsformen* kommer det av denne opgave ikke lenger kan løses som enkeltmannsopgaver.

Arbeidernes fagforeninger og *arbeidsgivernes* sammenslutninger, er for ikke å tale om de *moderne banker,* er i den forstand samfundsorganer.

Nu er det imidlertid en overmåte stor tilbøielighet til å *forpakte samfundsideen,* selv om man ikke gjør den til ett med statsideen. Vi ler av Ludvig den 14des ord: *Staten det er mig.* Men når jernbanearbeiderne må avblåse sin streik uten resultat, så er det en *samfundsseir, for samfundet det er oss.* Og det omfatter i dette tilfelle *ikke* jernbanearbeiderne. Men de skal nok få komme inn i samfundet senere, hvis de vil la være å streike. Deri skiller vi oss fra de *gamle indere,* som ubønhørlig holdt den gruppe utenfor som engang hadde forbrudt sig mot den befolkningsgruppe som hadde konstituert sig som «samfundet». Og til denne dag blir de utstødte og alle deres efterkommere holdt utenfor som kasteløse eller pariaer.

Denne *forpaktning* av samfundsideen henger sammen med den almindelige hang til å forgude sig selv som er almenneskelig. «Samfundet» er et begrep med mange av de guddommelige egenskaper: *rettferdig* — efter juridiske formler, *barmhjertig* — uttrykt som fattigpleie, *vidtskuende* — gjennem sitt journalistiske efterretningsvesen, mektig — gjennem sitt militærvesen.

I sine tanker gjør menneskene samfundet «litet ringere enn Gud.» Og ved å fremheve sin delaktighet i samfundet flytter en del av disse guddommelige egenskaper over på en selv.

Denne tilbøielighet til forpaktning finnes overalt. På den motsatte kant er *proletariatet* ensbetydende med *folkets vilje.* Og likesom det en gang lød: «All makt skal samles i denne sal» (stortingssalen) lyder det nu: «All makt i Folkets hus».

Og innen religøse kredse har vi det samme. *Vi* er menigheten, kristenfolket, de som representerer Guds vilje med menneskene, Guds folk. Visstnok er vi store syndere — eller rettere sagt: var, men ved Guds nåde er vi ført over til livet og kan nu rett tolke hans ord og forkynne hans vei; vi er Guds redskaper.

Ad mange omveier flytter menneskene de guddommelige egenskaper over på sig selv som begrenset gruppe eller klasse, idet de samtidig flytter de demoniske, djevelske egenskaper over på andre, og aner så litet at de derved ofte bare avspeiler sitt eget ubevisste jeg.

Den som vil studere det menneskelige samfund i alle dets faser, må prøve å stille sig selv utenfor alt dette, men egentlig først derved at han søker å sette sig *inn i* — i dypere forstand — alle disse forhold, for derefter å få et nytt overblikk.

En vanskelighet en støter på ved et slikt studium er at navner og ord brukes i vage, ubestemte betydninger. Vi har allerede sett det for selve grunnordet samfunds vedkommende. En blir nødt til å avgrense ordenes mening pånytt for å unngå forvirring.

Prof. Cole bruker for det mest omfattende begrep ordet *community* d. v. s. en sammenfatning av fellesliv, noe som omfatter en del mennesker som binnes sammen ved et visst forråd av overenskomster, skikker, overleveringer og til en viss grad er sig bevisst å ha felles sociale mål og interesser.

Et slikt community kan en *familie* være.

Likeså et *middelalderlig universitet* med sitt selvtyre og sin indre gjensidighet.

Et *klosterbrorskap* er kanskje et ennu bedre eksempel.

En *kooperativ* koloni.

Da det er umulig å finne et norsk ord som helt dekker dette forhold vil jeg forbeholde det vårt ord *samfund,* idet vi legger vekten på at samfundet skal omfatte *alle* interesser hos den menneskegruppe som hører med til det.

Derfor er ikke

en *fotballklubb,* en *fagforening* eller et *politisk parti* noe samfund, fordi det bare er *noen* av interessene hos medlemmene de søker fremmet.

Menneskene *tilhører et samfund* men de er bare *knyttet til en forening.*

Ethvert utviklet samfundsliv kan betraktes som ophav til en *organisert sammenslutning* (Cole bruker ordet society) samfund i snevrere forstand, noe som omtrent dekkes av vårt ord *forbund.* Et *forbund* vil da representere en sammenfatning av *organiserte foreninger* og *institusjoner* innenfor samfundet, en rekke organismer med forskjellige opgaver og som griper inn i hverandre. Foreningen mellem England og Irland nevner Cole som et eksempel på et forbund uten samfund. Vi kunde likeså godt nevne foreningen mellem Norge og Sverige. *Samfundet* er et mittpunkt for *kjensel, forbundet* for overveielse og planlegging, befatter sig mer med midler enn med mål.

Innenfor et forbund har en så igjen en rekke snevrere sammenslutninger, *foreninger.* De opstår fordi menneskene blir sig bevisst et eller annet behov, ikke altomfattende, og som krever samvirke for å tilfredsstilles. Disse behov kan enten være en sum av *enkeltbehov* eller et virkelig *fellesbehov.*

Alle de mennesker som reiser på jernbanen eller forstadstrikken (Holmenkolbanen) med sæsongbillet har noen interesser felles; disse interesser faller ikke sammen med andres, kan stride imot dem, og de utgjør også bare en brøkdel av disse samme enkelte reisendes interesseområde. De kan stifte en forening, men denne representerer en sum av *enkeltbehov.* Anderledes vil det være om det gjelder anlegg av et vandverk eller kloakledning innenfor en tettgrent bebyggelse. Det er et *fellesbehov* for alle innen et bestemt område.

Et *aksjeselskap* er et annet eksempel på en sum av enkeltbehov.

Alle slike sammenslutninger søker sine medlemmers beste og gir forøvrig en god dag i andre menneskers. De kan være nyttige, men så lenge de bare representerer disse enkeltkrav har de ikke lett for å tre i forhold til de øvrige ledd i samfundet.

Enhver sammenslutning av denne art, en forening i videste forstand må ha et *mål* og visse *fremgangslinjer.* I tidens løp kan disse endres. Foreningen sykner hen eller blir til en karrikatur av det den var eslet til. Visse *kirkesamfund* er eksempler på slike hensyknende foreninger, det være sig av mangel på inre kraft eller på grunn av altfor sterke forfølgelser.

En fagforening kan gå over til å forfølge politiske mål eller den kan skifte taktik, fra parlamentarisme til «direkte aksjon». Under slike forskyvninger av mål eller fremgangslinjer blir det altid en viss spenning, noe som både politiske foreninger — som stortingets venstreforening — arbeidernes «internasjonaler», kirkesamfund — som den norske statskirke i øieblikket og mange andre statskirker, og for den saks skyld også frikirker, før har oplevet, for ikke å nevne mindre sammenslutninger som ungdomsforeninger og idretsforeninger.

Ennu er det noe som må nevnes som ledd i det organiserte

forbund, det er *institusjonene.* Eksempler på institusjoner er *monarkiet, republikken, adelskapet, laugsvesenet* (i middelalderen) *ekteskapet, kapitalismen.* En institusjon er en anerkjent skikk eller en form for overlevering og som viser sig enten i de enkeltes personlige optreden eller gjennem organiserte grupper eller foreninger. Institusjonene har alders hevd og deres opkomst ligger ofte så langt tilbake i tiden at det er vanskelig å få noe begrep om hvordan de egentlig er opstått.

For den *konservative* er institusjonene *samfundsstøtter,* for *nybrottsmannen* er de de verste *hindringer for alt fremskritt.*

Efterat vi slik har skaffet oss en oversikt over hovedbestanddelene i et samfundsliv kan vi spørre om efter hvilken ledetråd de bør bringes til å virke sammen.

Vi har definert ordet samfund slik at vi bak det har skimtet et virkelig samfølt liv, merket en kjensel av enhet og brorskap som gjennemtrenger den menneskemasse som utgjør vedkommende samfund, en enhet som kan tåle sterke påkjenninger i farens stund, i forfølgelse for en tro, i formentlig forsvar for et fedreland, i savn og kamp for sovjett-styrets idé eller hvad det måtte være.

Som etisk princip har ofte fra Platons tid været opstillet det at den enkelte ikke skulde søke sin egen utvikling, men fylle sin *opgave i samfundet.* Ført til de ytterste konsekvenser kan dette lede til at den enkeltes personlighet helt tilsidesettes og det er derfor ikke lett å stille det op som øverste ledemotiv for den *enkeltes* handlemåte. Men her har vi, mener professor Cole og laugssocialistene, sikkert den ledetråd hvorefter de forskjellige ledd i den sociale organisasjon skal bringes til å virke.

De skal *fylle en opgave, tjene et formål* i samfundet.

Det er forskjel på en forening og en enkelt person. Den enkelte person utgjør en *helhet,* er innerst inne udelelig (ordet individ betyr *udelelig),* men han kan selv fordele sine handlinger og fremgangslinjer på særavdelinger. Den enkelte persons handlemåte som helhet betraktet kan ikke betraktes som en opgave, et gjøremål. Men med en forening er det anderledes; hver av dem representerer en del av individenes, personhelhetens, interesser og bør derfor efter sin natur ha en opgave.

En forening uttrykker en *almenvilje* i forholdet til sine egne medlemmer, men en *særvilje* i forhold til det hele samfund. Det er derfor aldeles ikke sikkert at en forening representerer noen samfundsvilje og en må derfor altid spørre: *hvilken opgave har denne forening å løse i samfundet?* Enhver forening dannes med et formål for øie, og disse formål blir derfor det materiale hvorav de sociale gjøremål skapes. Sammenslutningen og den gjensidige sammenheng mellem alle disse sociale formål avhenger igjen til syvende og sist av hvad enkeltmenneskene egentlig ønsker. Vi

kan ikke si at staten eller kirken eller hvilkensomhelst annen organisert sammenslutning har det eller det mål i sig selv. Vi må være klar over at den eneste vilje som virkelig eksisterer er viljene hos alle de enkelte mennesker som er blitt lemmer av disse sammenslutninger. Jeg vil dog her føie til at vi isåfall må ta med de sterke *ubevisste instinkter* som driver til så mange handlinger, handlinger som ofte er litet logisk begrunnet, men ofte fremtrær med stor voldsomhet. Det blir det imidlertid plass til når en som professor Cole legger det siste fundament på de *enkeltes samvittighet og dom.* Kun der kan tilslutt grunnlaget for samfundsverdiene ligge.

Efter dette vil vi så først se litt på sammenslutninger i sin almindelighet og derpå behandle en del av dem særskilt, ledet av *opgaveprincippet.*

Sammenslutninger er ikke rene maskiner. De kan vokse og utvikles og derfor må deres område aldrig avgrenses så skarpt at det ikke blir plass til forandringer. Deri ligger naturligvis en viss risiko. Sammenslutninger som får full frihet kan utvikle sig derhen at de istedetfor å opfylle sine sociale opgaver blir mer optatt av å søke sine egne medlemmers, kanskje antisociale, formål. Da blir opgaven *karrikert* og der opstår *opposisjon* og *forvirring* i samfundet. Ingen har tydeligere sett dette enn Henrik Ibsen som i diktet Abraham Lincolns mord med bitende ironi håner hvordan «systemet krenger sig om til sin egen karrikatur.»

Det blir *opposisjon* når medlemmenes formål blir antisocialt og kolliderer med andre samfundsgreners. Slik f. eks. når der produceres for profitt istedetfor for behov. Eller når kommunearbeiderne i Bergen betrakter *renovasjonen* som et *monopol* for sig.

Det blir forvirring, når to sammenslutninger søker å nå det samme mål, og dette bare kan nåes ved en ensrettet plan og ikke ved at mange er i virksomhet.

Et slikt eksempel er *produksjonen* av *fornødenhetsartikler.* Både arbeider og arbeidsgivere kan si at de har *produksjon* til formål. Men deres interesser er som regel stikk motsatte. Da blir begge sammenslutningers opgave forkvaklet. Skjer det først for den ene part, skjer det også for den annen. Det kan da bli nødvendig for en tredje sammenslutning å gripe inn.

En slik karrikering av selve samfundsopgaven er skadelig, enten vedkommende forening selv har karrikert den, eller den er en følge av en annen forenings optreden. *Når samfundet er sundt, løses opgavene ved et minimum av friksjon.* Når den ene gruppe kommer i kollisjon med den annen, er det et tegn på at hele samfundet trenger en «overhaling» for å snakke i sjømannsspråket. Ofte kan det greie sig med å rette op igjen det skakke, men som regel trenges en grundigere forandring. Den første revolusjon i Rusland var et slikt forsøk på å bringe det gamle på rett kjøl igjen.

Men da det ikke var nok, kom den annen revolusjon og skapte et helt nytt grunnlag.

Vi kan dele *sammenslutningene efter deres form og motiver* i a) politiskte, b) kallsmessige, c) appetitive (grådige, «anti-9de-bud»), d) religiøse, e) forsorgs-, f) filantropiske, g) selskapelige, h) teoretiske.

Under a) kommer stortinget, bystyret i Stavanger, venstres organisasjon, antiviviseksjonsforeningen. De er nemlig alle efter sin form *politiske,* d. v. s. befatter sig med de forhold som kommer av at menneskene lever i samfund.

Under b) kommer alle arbeidernes fagforeninger, arbeidsgiverforeningene, legeforeninegn, insjeniørforeningen, lærerlaget o. a.

Under c) kommer i virkeligheten også de under b) nevnte, selv om de også ved siden av sin appetitt på livets goder også representerer rent faglige hensyn. Men særlig kommer her huseierforeningen, leieboerforeningen, aksjonærforeninger o. s. v.

Under d) kommer både den norske statskirke og dens opponenter Kinaforbundet og Vestlandske indremisjonsforbund.

Under e) kommer almennyttige selskaper (f. eks. for en bys «vel», gjensidige assuranseselskaper o. a.

De filantropiske trenger ingen nærmere forklaring.

Under g) kommer klubber; ofte kan grensen mellem det selskapelige og det mere almennyttige eller faglige være vanskelig å trekke, idet den selskapelige side kan virke som et sterkt trekkplaster.

Under h) kommer endelig alle videnskapelige foreninger, statsøkonomisk forening, polyteknisk forening, pedagogiske foreninger o. s. v.

Sålangt efter *innholdet.* Efter *formen* er foreninger enten av *administrativ* art eller *propagandistisk.*

De rent administrative foreninger befatter sig ikke med å påvirke folkemeningen, men med å utføre et eller annet som må utføres i samfundet. *Staten* er en slik administrativ sammenslutning. Den kan *styres av* høire, venstre eller av socialister, men den er ikke til hverken for konservatisme eller socialisme.

Vi merker oss her et karakteristisk trekk ved laugssocialistene, nemlig at staten tas ned fra sin ophøiete pidestal og settes blandt andre menneskelige organisasjoner. Den står dog i mange henseender i en særstilling, men netop ved at vi foreløbig tar den ned, ser på den og spør: «Hvad er egentlig du til for?» vil vi lettere kunne få den riktig placert i forhold til andre.

Kirken er også temmelig meget en administrativ sammenslutning som døper barn og vigsler til brureferd (for å citere Håkon Wergelands «Kjyrkeprofeten»).

Fagforeninger, aksjeselskaper, idrettsforeninger er også vesentlig av administrativ art.

Derimot er fra først av f. eks. misjonsselskapene, venstrepartiet o. a. *propagandasammenslutninger*. Men grensene er glidende. Det som begynner som propaganda trenger i det minste noen egne administrative organer, og efter noen tid glir de over til hovedsagelig å bli administrative. Omvendt er de moderne *stater* begynt å gjøre propaganda.

Særlig under krigen betjente de sig av propagandaen i et omfang som ingen privat sammenslutning eller forening kunde ha drømt om. De trådløse telegrafer og linjetelegrafene arbeidet dag og natt med å spre seirsbulletiner. Rundt om i alle nøitrale land oprettedes pressekontorer, som foredes med stoff fra egne kontorer i hjemlandet. Ja tilslutt ansatte den engelske regjering Lord Northcliffe som leder av propagandaen i det *fiendtlige* utland, og takket være flyvemaskinene kunde tyskerne lese høitidelige løfter om at det ikke var det tyske folk de store allierte vilde tillivs. Og statspropagandaen fortsetter. Gjennem Reuters byrå forteller den engelske regjering ensidig om forholdene i Irland; gjennem Agence Havas, det frekkeste av alle telegrambyråer, underretter den franske regjering oss om Polens seirvindinger og om Wrangells og Balokowitsj' fremgang.

Men nar *statene* begynner å drive propagnada, er det et usvikelig tegn på at de ikke fyller sin opgave på rett vis; den er forkvaklet og samfundet trenger en overhaling.

På den annen side ser vi at sammenslutninger som begynner på grunnlag av enkeltkrav mer og mer kan gå over til å representere virkelig *sociale* krav, felleskrav. Fagforeningene blev til for å forbedre lønnsarbeidernes kår. Det var enkeltkrav. Men innenfor dette arbeide for å bedre sine kår kom også — ialfall i vårt land — arbeidet mot alkoholen, et socialt krav. Og nu begynner selv de engelske fagforeninger som lengst har beholdt sin oprindelige karakter å befatte sig med rikspolitikk.

Da de i sommer trodde at det var fare for at England skulde komme Polen til hjelp i dets nød og dermed skade Sovjett-Rusland, nedsatte de et aksjonsråd som fikk fullmakt til å erklære generalstreik hvis krigen blev til virkelighet. Staten skynte sig å forkynne høit og lydelig, at den aldrig hadde tenkt på å gripe inn til fordel for Polen. Og i høst har fagforeningene gjennem en av sine tillitsmenn søkt å finne en form for en løsning av den irske floke. Her er en overgang til mere sociale opgaver.

Og så vil fagforeningene også være med på ledelsen av indu-

strien; det kan nok fra enkelte hold ta sig ut som et arrogant *enhetskrav,* men med den store mengde av forbrukere og produsenter, forenet i de samme personer, som de representerer, må det likevel, stort sett, betraktes som et socialt krav.

Jo mer enkeltkravene svinner for felleskravene, desto lettere vil en organisasjon finne sin plass i samfundslivet.

Staten. Det er ikke sikkert at alt det staten gjør er socialt, og det er heller ikke sagt, at det sociale som den gjør, bør utføres av den. En så'n uttalelse om staten må jo forekomme en gammel Hegelianer ytterst revolusjonært. Staten, innbegrepet av all ekte menneskelig virksomhet for den slekt som passerte middagshøiden før århundredskiftet, staten som beskytteren av alle individers hellige rettigheter og avstraffer av alle forbrytere, slik stod den for konservative og liberale, staten som den fremtidige eneproducent og fordeler av livsfornødenheter, slik stod den for socialisten. Og statens handlinger skulde ikke sikkert være sociale allesammen?

Staten griper inn i mange forhold. Den griper inn i det *økonomiske liv.* Den gir loven om arbeidstid og hygiene i fabrikker, fremtvinger ulykkesforsikring, regulerer priser (i kritiske tider), hemmer trustvesenet — eller innbiller sig ialfall at den gjør det — sender handelsattacheer, opretter oplysningskontor for næringsveiene — foruten å drive post, telegraf, telefon og jernbaner som egne bedrifter. Den krever skatter — som oprindelig bare var en *innsamling* av penger til felles formål, men som tildels også tilstreber en viss utjevning av økonomisk ulikhet (tonnasjeavgiften under krigen).

Staten er en *politisk* institusjon. Den regulerer kjønslivet gjennem ekteskapslovgivningen — hvor den forresten ofte kommer i kollisjon med kirken — den gir regler for behandlingen av forbrytere og sinnssyke, den regulerer det innbyrdes forhold mellem de lokale myndigheter, geografisk og på rangstigen — hvordan man f. eks. skal forholde sig når skolestyret ikke blir enig om besettelsen av en lærerpost — o.s.v. o.s.v. nesten i det uendelige. De siste eksempler er dog nærmest på en særlig art av statens virksomhet, nemlig som *koordinator,* som *samordner.* Herhen hører også lover om foreninger, om banker, om kirken o.s.v.

Hvordan er så staten bygget? Utvortes nokså forskjellig: kongedømme med og uten innskrenkninger, republikk; den kan være med og uten parlamentarisme, med og uten kvinnestemmerett

o.s.v Men til syvende og sist beror dens autoritet på samtykke hos dem som styres.

Men staten er likevel forskjellig fra alle andre foreninger. Den er en *tvangsforening*. Den har makt til å tvinge alle innen sitt høihetsområde. Og alle har rett og plikt til å være medlemmer. Staten befatter sig med menneskene forsåvidt de er *like*. Derfor vil den omfatte *alle*. Men deri ligger også dens begrensning. *Staten er til for å håndtere de ting som har samme virkning på alle dens lemmer.*

Men en stor del av de økonomiske virksomheter virker *forskjellig* på de forskjellige lemmer. Skulde staten drive grubedrift f. eks., så virker jo dette anderledes på grubearbeideren enn på de andre. Det er dog noen økonomiske virksomheter som påvirker oss alle nokså likt. Vi *trenger* alle mat, klær, sykehjelp, skolegang o. m. a.

Det blir derfor *forbrukernes* interesser staten må vareta i det økonomiske liv, mens dens virksomhet som producent er dårlig underbygget.

Det økonomiske område faller derfor dels innenfor og dels utenfor statens område.

Men hvordan er det med statens samordningsmakt? Det er kanskje dens rette funksjon? Skal den ha den, vil den ofte måtte optre ordnende i forholdet mellem *sig selv* og andre sammenslutninger, f. eks. kirken, en fagforening o.s.v. Hos oss har vi netop hat et tydelig eksempel på dette dilemma. Jernbanestreiken kunde ikke bringes inn for voldgift. Kanskje vesentlig fordi staten vilde føle sin *suverænitet* krenket. Og her er det netop tampen brenner. Hvis ordningsopgaven ikke hører staten til *er den heller ikke* suveræn. Atter et chock for den vanlige samfundslære som tillegger staten en stilling ikke bare *over* alle sammenslutninger, men av en ganske annen art enn disse.

Efter denne undersøkelse av staten kan den atter settes bort, mens vi undersøker en annen av den vanlige samfundslæres gudebilleder:

Folkestyret.

Dette utøves jo gjennem *representasjon*. Men det er en falsk forestilling at en mann kan representere en annen. I de fleste foreninger er saken enkel. Den som velges — til styre, til komitémedlem, til deputert — gjør sig aldrig mine av å stille sin personlighet istedetfor deres som har valgt ham. Han har en *bestemt begrenset opgave å løse.* Det er en umulighet å representere mennesker som bevissthetscentrer. Sann representasjon er altid *opgavemessig.*

Parlamentene gjør sig mine av å representere alle borgere i alle ting og derfor representerer de som regel ingen av dem i noesom-

helst. Derfor er de særlig henfalne til korrupsjon. Et virkelig folkestyre må en søke å skape, ikke i en enkelt all-kompetent forsamling, men i et *system av samvirkende opgavemessig avgrensete representantforsamlinger.*

Istedetfor *en mann en stemme,* må vi si: *hver mann så mange stemmer som han har interesser,* men bare en stemme i hver interesse.

(En lignende tanke har jeg for 2—3 år siden gitt uttrykk for i et forslag om å skape et økonomisk riksting som i en og samme forsamling skulde representere både forbruker og producent, og hvor hver velger skulde ha *to stemmer,* idet han skulde bruke den ene til å velge representant for forbrukerne, den annen til å velge representant for prducentene).

Et av de områder hvor staten har inntatt en særstilling har været anvendelsen av *tvangsmidler.*

En kan skjelne mellem 3 slags tvang (er det atter et av instinktets 3 tall?) *Mulkt, blokade* og *korporlig tvang.* Men en hel del andre organisasjoner enn staten utøver ialfall de to første former av tvang. Om et medlem av arbeidsgiverforeningen forser sig mot en ordre som er gitt av centralstyret, får han en klekkelig mulkt. Om en fagarbeider har gjort streikbrytertjeneste, blir han blokert. Når jernbanernes hovedstyre vil straffe en overkonduktør som av religiøse grunne har nektet å arbeide under streiken, opsier det et pengelån i hans hus. Selve det kroppslige tvangsmiddel å sperre en mann inn i en celle blir vel ennu ikke utøvet av andre enn staten, men virkningene av arbeidsblokade har kanskje en likeså sterk virkning på kroppen som «hefte», likesom hungersblokaden under krigen hadde likeså sterke kroppslige virkninger som giftgass og bomber. Statens monopol på tvangsmidler eksisterer faktisk ikke lenger, det svinner gradvis bort.

Men når nu staten på denne måte i utviklingens egen medfør stadig rokkes i sin maktstilling, skal så alt falle hen i anarki? Det er naturligvis det ideelle hvis vi ikke derved forstår absolut mangel på organisasjon, for den kan sikkert ikke unnværes. Efter den av professor Cole og alle laugssocialister fremholdte tanke vil en få en rekke sammenslutninger med hver sine opgaver å fylle, det vil på en måte si, at en del av de allerede eksisterende sammenslutninger inngår som ledd i den hele samfundsorganisasjon. Allerede nu begynner det så smått å skje. Sammenkaller ikke f. eks. regjeringen *valutaråd* og *finansråd* for å høre deres mening, og lytter den ikke til dem (hvis den i det hele

får noen «råd» fra disse råd). Og storfinansmannen Rathenau har gjennemarbeidet et helt system for samvirket mellem de økonomiske organisasjoner og staten.

Tenker en sig først samfundet organisert efter «gjøremålslinjen», må en tilslut finne et organ som kan få alle gjøremåls-sammenslutninger til å trekke sammen, koordinere dem. En enkelt organisasjon som den nuværende stat egner sig ikke til det. Visse hovedlinjer kan visstnok optrekkes av folket selv ved «referendum». Men den egentlige koordinator må være en *kombinasjon av alle viktigere sammenslutninger* (forsåvidt på det faglige område en viss likhet med våre fylkesting for det geografiske område). Denne forsamling skulde da ikke så meget være en lovgivende forsamling som en *appellforsamling*. Alle lover er i virkeligheten tilbakeskuende. Det trenges mer en avspeiling av den umiddelbare rettsfølelse enn en fastslåen av principper.

Denne forsamling måtte også være dene eneste som hadde rett til å anvende de høiere former av tvang (dødsstraff måtte være helt utelukket). Tvang er ellers en følge av uorden, den skriver sig ikke fra noen særlig innre ondskap, men fra at menneskene under de herskende forhold ikke kan finne sine rette virkefelter.

Når det gjelder

samfundets økonomiske struktur

inntar professor Cole et visst motsetningsforhold til Karl Marx. Det er ikke så at alle sammenslutninger — de ikke-økonomiske altså iberegnet — har fått sin *form* av de økonomiske betingelser, bare er en overbygning over de økonomiske grunnlag. Men vel *virker* de under sterk innflytelse av disse. De herskende former blir *forkvaklet* av de økonomiske hensyn.

Den beskyldning som Marxisten retter mot staten, at den «bare er en bestyrelse som er til for å gjennemføre kapitalistenes planer» er det naturligvis noe i. I alle fall er freden til Versailles formet helt og holdnet ut fra storkapitalens ønsker; de specialister på økonomiske områder som fredskonferansen hadde, var på få unntagelser nær storfinansmenn, og de unntagelser som fantes, trakk sig tilslut for sin samvittighets skyld tilbake (f. eks. Mr. Keynes). Men det er naturligvis ikke så at denne beskyldning inneholder den *hele* sannhet.

All den forkvakling vi har, skyldes, at det økonomiske liv istedetfor å organiseres som et sammenhengende hele har en opdeling i to stridende leire. *Begge parter, arbeidere og arbeidsgivere, søker å vinne innflytelse på det politiske liv* (hvor de prinsippielt står på like fot. Disse økonomiske skillelinjer er en av hovedgrunnene til at samfundslivet ikke funksjonerer. *Det eneste middel er å skape noenlunde økonomisk likhet.* Denne økonomiske likhet kan skapes under forskjellige systemer: under et kollektivistisk, kom-

munistisk, laugssocialistisk eller syndikalistisk system. En kan ikke uten videre si at dette eller hint er det beste. Under forskjellige produksjonsforhold kan det ene være mer passende enn det annet, og dette kan veksle efter tid og sted.

Men det økonomiske hverken *er* eller *behøver å være* samfundets hovedopgave. Her er, som det vil sees, professor Cole og dr. Steiner aldeles enige, og mange, mange med dem. At det *nu* er så aldeles dominerende kommer av *kampen for brød* og *kampen for makt.*

Den første kamp kommer av *mangel* og *slett fordeling.* Forsåvidt produksjonskraften ikke er stor nok til å skaffe det nødvendige til alle, så blir en naturligvis stående overfor mangelens problem hvilket socialt system en enn velger. Det måtte da være at man valgte det system som nyttet produksjonskraften sterkest ut, og det her at frikonkurransens tilhengere har sitt holdepunkt: de tror ikke at noe annet system er istand til å presse produksjonen op til det nødvendige. Men samtidig glemmer de helt av at den eneste bekymring den privatkapitalistiske produksjon har, er å få *solgt* det producerte. Det er så betegnende det lord *Leverholme* sa i Stavanger: *fabrikasjon er videnskap (teknikk), men salg er en kunst.*

Hvis derimot kampen for brødet skyldes *slett fordeling*, så gjelder det å finne en form for det økonomiske liv, hvor den økonomiske likhet er så stor som mulig.

Får man fjernet de økonomiske klasser, ophører den Marx'ske setning å gjelde; de økonomiske forhold vil ikke lenger dominere. Den økonomiske ulikhet betyr at, snart sagt, alle former for sammenslutning får sin opmerksomhet avledet fra å løse sin egentlige opgave i samfundet og istedet forkvakles til å tjene økonomiske formål.

Et slående eksempel på dette forhold har vi i våre frivillige religiøse institusjoner. Skapt ut av en umiddelbar, ideel virketrang, som de vel gjennemgående kan sies å være, er efterhvert den økonomiske side, *pengeinnsamlingen*, blitt et mer og mer fremtredende trekk, og det gripes til stadig mere fjerntliggende midler for å holde maskineriet økonomisk igang.

Denne forkvakling av sammenslutningers virksomhet ødelegger tilslutt hele samfundets likevekt og sammenheng. Og tilslutt kan det komme derhen at revolusjonen blir, ikke en farlig trusel, men en tvingende nødvendighet for å gjenoprette et fornuftig samfundssystem.

Av de fem siste kapitler av professor Coles bok handler ett om opdeling i *distrikter*, og det er ikke ganske uviktig, ikke bare administrasjonsmessig sett, men meget mer fordi det gjelder om at den samvirkets ånd som må blåse liv i den hele samfundsbygning, kan få et overskuelig område å gi sig tikjenne på. *Bare hvis menneskene kan lære den sociale ånd i daglig omgang med sine naboer, kan de bli gode borgere av det store samfund. Samvirket begynner i hjemmet.* Foruten de rent lokale forhold trenges det da å skape større områder som dog mest mulig utgjør en naturlig økonomisk enhet. For vårt lands vedkommende har jeg inntrykk av, at slike nye «distrikter» er på vei til å formes gjennem behovet for sammenslutninger i *kommunale kraftselskaper.* Disse kan nemlig bare bygges på kooperasjonsideen.

De andre kapitler handler om *kirken,* om *frihet,* om *institusjonenes atrofi* og endelig et slutningskapitel.

Kirkenes plass bør være i et fritt samvirke med andre organisasjoner uten formel sammenknytting med disse; derved vil de lettere bevare sin åndelige karakter. Som eneforvaltere av sannheten kan de naturligvis ikke betraktes. Det er hos de *enkelte personligheter* at visdommen tilslutt må ha sitt sete.

Friheten blir det også noe anderledes med i et opgavemessig opbygget samfund enn i det nuværende. Der er det *den enkelte mot staten og omvendt.* Når statens suverænitet ikke lenger er tilstede, ophører denne motsetning. Det kan dog ikke føre til komplett frihet for den enkelte. Men hele samvirketanken efter opgavesystemet fører med sig at de enkelte sammenslutninger har frihet til å velge sin form for å løse den opgave de har fått og dertil et innre selvstyre.

Vi må dertil fri oss for den forestilling at organisasjon i sig selv er et gode. Organisasjon er et vidunderlig middel til å få noe gjort, *men det er ennu bedre å gjøre noe uten organisasjon eller med så lite som mulig om vi kan.*

De pliktkollisjoner som vil optre, blir av en annen art enn nu, fordi det ikke blir *en* plikt som skal dominere (loyaliteten mot staten), men det blir en rekke relative, sideordnede loyaliteter som melder sig. *Avgjørelsen må derfor ligge hos individet selv. Individets moralske rett må ikke krenkes. Selv om samfundet gjennem sine samordningsorganer straffer ham, må han ikke derfor betraktes som noen forbryter.*

Institusjonenes overleven er jo et vel kjent fenomen på de forskjelligste områder — tenk bare på kirkelige rituelle handlinger. På hele samfundslivets område gjelder det at

Hver tid er en drøm iferd med å dø
og en ny som kommer til verden.

Professor Cole har mot slutten følgende setning, som er karakteristisk for hele den tone som går gjennem boken:

Jeg antar at målet for samfundsorganisasjonen ikke bare er materiell effektivitet, men også og vesentlig den fulleste selvutfoldelse for alle dens medlemmer. Jeg antar at selvutfoldelse omfatter selvstyre, og at vi må stile på ikke bare å gi menneskene stemmerett, men på å fremkalle deres fulle deltagelse i ledelsen av samfundets saker.

O. F. Olden.

Note: Gjengivelsene av prof. Coles tanker er satt med kompress.

MORTEN PONTOPPIDAN

Til sogneprest Morten Pontoppidans 70 års-dag den 3dje januar inneholdt «Politiken» en kronikk av borgermester *Jacob Marstrand.* Med den nordiske stilling Pontoppidan har, bør den bæres videre ut til tegn på det frie vidnesbyrd hans personlighet har vært også i videre kredser enn dem kirken ellers oftest når frem til.

Red.

Morten Pontoppidan er paa én gang frisindet og konservativ, oprørsk og avtoritativ, kættersk og kirkelig; det har været hans livskunst at sammenarbejde de stridende elementer til en personlighed, og Morten Pontoppidan er en personlighed, djærv og munter, stemningsbevæget og trofast, rede til at vove for sin overbevisning. Hans billedrige og kærnefulde sprog gør hans forfatterskab saa forfriskende, og han er ikke saa lidt af en digter. Hans betydning rækker langt ud over de sogne, hvor han har haft sin gerning, ja ud over Danmarks grænser. —

Det fortælles, at Bjørnstjerne Bjørnson ved en festlig lejlighed hilste paa Henrik Pontoppidan med de ord: «Aa, jeg holder saa meget af Deres bror, Morten!» Og det var ikke mærkeligt; der var stor sympati mellem de to præstesønner, som begge havde været dybt grebne af Grundtvigs mægtige aand, men blev kasseret af grundtvigianerne. De kæmpede mod samme maal, større renhed og retfærdighed i vort samfund, og saa sent som 1885, efter «Støv» og «Over Evne», skrev Bjørnson:

«Jeg har venner blandt de kristne, som jeg elsker, og aldrig et øjeblik har jeg tænkt paa at angribe deres kristendom. Jeg har intet højere ønske end at se dem prøve ved den at forvandle et og andet i vort samfund til ramme alvor».

Dette har været pastor Pontoppidans stræben i et langt liv. I flere hundrede aar har hans forfædre i uafbrudt rækkefølge været præster i den danske statskirke. Faderen, der bragte de grundtvigske salmer med hjem fra «vennemøderne», var, i alt fald i de senere aar, en streng, noget sær mand, der holdt stærkt paa respekten. Moderen var en mild og gammeldags from kvinde.

Naar Pontoppidan i sin fortræffelige bog «Bibelske Historier» lader Moses's moder fortælle sønnen de gamle sagn om skabelsen og Guds førelse med israeliterne, saa forestiller jeg mig, at saaledes har den lille Morten modtaget sine første religiøse indtryk.

I 1868 blev Pontoppidan dimitteret fra Randers, og hans studietid faldt saaledes i de bevægede aar under og efter den fransk-tyske krig, da de revolutionære idéer spredtes over Evropa, da Georg Brandes revolterede studenterne, Pio og kamerater opflammede arbejderne, og Berg, som det forenede venstres fører, rejste bønderne til kamp mod godsejere og embedsmænd.

I denne malstrøm kæntrede mangen fladbundet skude. Pontoppidan fandt sin ankerplads i Vartorv menighed, hvor sangen lød saa frejdig og glad. Det var de grundtvigske frihedstanker, folkelige og kristelige, og den store rummelighed hos den gamle høvding, som drog ham. Men inden han havde endt sit teologiske studium, døde Grundtvig. Og over hans grav lyste Bjørnson kamp, «kamp for det, vi elsker og elsker ved ham». Kampen begyndte straks, da Bjørnson manede vennerne til at følge mesteren efter i rummelighed i alle forhold, ogsaa over for Tyskland.

Fyldt med indtryk fra disse rige og bevægede aar drog Pontoppidan ud i livet. I nogle aar levede han stille som kapellan prøvende sig selv og samlende kræfter til det arbejde i folkeoplysningens tjeneste, som var hans maal, og skjønt han i 1875 havde ægtet Julie Marstrand, malerens datter, brød han kort efter ud af statskirkens tjeneste og tog arbejdet op som højskolelærer i Frerslev ved Hillerød.

Digteren Hostrup var den gang præst ved Frederiksborg Slotskirke, og folketingsmand C. Berg holdt literær og politisk salon i Hillerød; der var liv og bevægelse. I Hostrups hus traf Pontoppidan F. Falkenstjerne som huslærer. De blev snart venner; det var to ildsjæle, der begge higede efter «at forvandle et og andet i vort samfund til ramme alvor» i kristelig aand.

«Højskolebladet» var dem ikke rummeligt nok, det angreb Pontoppidan for hans forhold til den nye realistiske literatur, som han anbefalede sine elever at gjøre sig bekendt med. Falkenstjerne og Pontoppidan begyndte da et selvstændigt ugeblad.

«Tidens Strøm» utsendte sit første numer faa dage efter *Politiken*. Samme dag brændte Kristiansborg slot. Der var

uhygge i luften, den politiske spænding nærmede sig en katastrofe, og «Tidens Strøm» laa snart i kamp til alle sider.

I en artikelrække: «Højskolearbejdet i strømning med tiden» angreb Pontoppidan de ældre højskolemænd, fordi de, 20 aar efter 1864 og 14 aar efter 1870, endnu ikke havde sluttet det første festkapitel i højskolens liv, og fordi de holdt sig fornemt ophøjet over tidens rørelser i stedet for at tage arbejdet op paa borgerlig grund og tage «tag i tidens skagler». «Meningen er», skrev han, «at den grundtvigske folkehøjskole i stedet for at holde gilde paa bærmen og skæglevningerne fra den folkefest, som var i gaar, hellere skal skænke sig et glas koldt vand, holde frokost paa en ramsaltet sild, og derefter gaa i arbejde med at tænke paa, hvorledes der kan brygges en ny mjød for det danske folk.»

Det var en ny tone inden for højskoleverdenen, der vakte røre og eftertanke.

Kort tid efter at dette var skrevet, udsendte Estrup sit andet provisorium og belavede sig paa at regere uden finanslove ved gendarmer og provisoriske straffelove. Regeringen fortolkede sig bort fra gældende ret. Berg og andre oppositionsmænd blev fængslet. Uro og forvirring bredte sig i landet. Da skrev Pontoppidan i sit «Kirkens Genmæle»: «Jeg beskylder regeringen, navnlig dens — moralsk og juridisk — ansvarlige chef, konseilpræsident Estrup, for at have krænket edens hellighed, tilsidesat Guds ære og forarget de smaa hele landet over... Et erklæret edsbrud vilde ikke indeholde nær saa meget stof til forargelse som denne stadige hjælpen sig igennem med kneb... Er der en folkekirke i Danmark med en levende blodsdraabe i sig, og har den en summus episcopus med udøvende magt, da maa den nu gaa til ham og sige: Skaf denne forargelse bort! Hjælp os nu først at redde Guds ære, da skal vi i hans navn hjælpe med til at faa stiftet fred mellem landets børn! Morten Pontoppidan, præst.»

Der var ved Hjørlunde højskole dannet en frimenighed med Pontoppidan som præst. Estrup anlagde naturligvis sag, den førtes gennem alle instanser, og ved højesteret talte Pontoppidan selv sin sag.

Langt fra at gøre forsøg paa at svække eller bortforklare sine udtalelser skærpede han dem, saa defensor frygtede, at han kunde blive dømt for majestætsforbrydelse; men det lykkedes den be-

skikkede defensor ved sit udmærkede forsvar at hindre, at højesteret skærpede overrettens dom, der lød paa tre maaneders fængsel. I arresten i Hillerød arbejdede Pontoppidan sig igennem det mørke fastland efter Livingstones og Stanleys værker. Men inden dommen faldt, var han allerede oppe i en ny og for ham skæbnesvanger strid med grundtvigianerne landet over.

Grundtvig havde bag de mange konfessioner søgt at finde et samlingsmærke for alle kristne, det grundkristelige, han var standset ved trosbekendelsen, som den lyder og har lydt gennem tiderne baade hos protestanter og katoliker. Denne hans «opdagelse» var blevet udviklet til et dogme om trosbekendelsen som Jesu «mundsord», og troen herpaa blevet et kriterium for sand kristendom. Mod denne indsnævring af begrebet kristen havde Pontoppidan protesteret i en artikel i «Tidens Strøm», hvori han bestred den kirkelige anskuelses holdbarhed.

Men det var et kætteri, som ikke blev taalt. Bladet mistede abonnenter, tilhørerkredsen i frimenighedskirken tyndede ud. Forældre sendte ikke mere deres børn til hans skole, og elever, som af egen drift søgte den, kunde ikke opnaa statstilskud. Ministeriet havde frataget Pontoppidans højskole al statsstøtte. Efter nogle aars kamp maatte han opgive virksomheden baade som præst og som højskolelærer i Hjørlunde.

Ved indvielsen av denne frimenighedskirke havde pastor Hostrup talt, og blandt andet sagde han til Pontoppidan: «Saa længe jeg har kendt dig, har jeg altid haft den følelse, at dit egentlige kald var præstegerningen, og da du i sin tid gik ud af statskirkens tjeneste og gav dig til højskolens, saa gik du kun ud af præstegerningen, for at du en gang kunde gaa saa meget bedre ind deri igen».

«Aldrig fortvivle» kalder Pontoppidan en af sine bøger med opmuntringsord paa søn- og hverdage. Han har haft god brug for den sunde, men svære leveregel. I virkeligheden stod han paa gaden med sin store børneflok og udelukket fra at følge sit kald til præstegerningen. Et forsøg, han med bistand af mænd som Harald Høffding, Herman Trier og Pingel gjorde paa at rejse en folkehøjskole i Kjøbenhavn, mislykkedes, og han havde kun sin pen at stole paa.

Mangfoldige er de skrifter af oplysende og opbyggelig karakter, som han har udgivet. En almindelig værdsættelse af Pontoppidans literære betydning hører ikke herhen. Ved sine bøger og

det ugeblad, «Frit Vidnesbyrd», som han paa den tid begyndte og saa godt som ene skrev, har han vundet mangfoldige venner og blandt dem selve Sjællands biskop J. B. Fog. Denne liberale biskop blev ved læsning af «Frit Vidnesbyrd», hvori Pontoppidan havde opslaaet sin prækestol, klar over, at han var en kraft, som den danske folkekirke ikke havde raad til at udespærre. Som pastor Hostrup følte biskoppen, at Pontoppidans egentlige kald var præstegerningen, og biskoppen udvirkede, da Estrups stjerne var dalet, at han blev kaldet til sognepræst for Hagsled og Gislinge menigheder. Siden er han forflyttet først til Greve og Kildebrønde og sidst til Stenløse og Viksø, hvor han endnu er.

«Frit Vidnesbyrd» havde som motto: «Men om saltet mister sin kraft, hvormed skal det da saltes». — Man har sagt, at kætterne er kirkens salt, og der er megen sandhed i dette paradoks, naar man ved kætter ikke forstaar en aandsfornægter, men en personlighed, som ved inderlig fordybelse i det religiøse er kommet i modsætningsforhold til herskende dogmer og i sandhedens navn protesterer.

En saadan kætter har Pontoppidan altid været, og 25 aars sognearbejde har ikke svækket hans friske og frisindede syn paa kirken og dens forhold. Under Vaalse-sagen begyndte han sammen med Arboe Rasmussen en ny udgave af «Frit Vidnesbyrd», og i et af de sidste numre lige før verdenskrigens udbrud skriver han:

«Den rigtige frihed er den, man giver hinanden af kærlighed, ja, det er den frihed, den ene broder giver den anden, idet han siger: — Vi vedbliver trods alt at være brødre. — En saadan frihed er sognemenighederne beregnet paa. Det ligger simpelthen i, at de er beregnet paa at tage alle med, og lige saa vildfarende de vil være, lige saa frisindede nødes de ogsaa til at være. — Alt det andet forgaar, men kærlighed bestaar».

Pontoppidan har fundet paradis i sin præstegerning, og han holder for, at paradis altid kan findes, blot man for alvor vil. Ja, saa vidt gaar hans kætteri, at han paastaar, at det er menneskenes pligt at blive lykkelige, og «at ethvert ægteskab, som ikke fra begyndelsen har været en ren meningsløshed, skal, bør og kan blive lykkeligt».

Selv har han da ogsaa virkeliggjort dette ideal. En ven, som besøgte ægteparret i deres præstegaard, saa, at der var lagt en

rose ved en af kuverterne, men da han i sin naivitet vilde tage den plads, blev han standset af hustruen med ét: Nej, det er rigtignok Mortens plads. —

Vi lægger i dag vor blomst ved siden av den, som fru Julie sikkert skænker sin ungdoms elskede og trofaste ægtefælle paa hans halvfjerds aars fødselsdag.

Jacob Marstrand.

DU DEILIGE JUL!

Præken i Holt kirke 1ste juledag 1920.

Av sogneprest PEDER CHRISTENSEN.

Du deilige jul med din englerøst
Som synger om fred paa jorden.
O, Gud være lov! hvilken salig trøst
Efter verdenskrigenes torden!
Du deilige jul med dit englesmil
Som kysser det grædende øie;
Lukker den blødende vunde til
Og hvisker om ro efter møie. —
Du deilige jul med din graneduft
Og hvide, brændende kjærter!
Hvem bringer som du vel helsebodsluft
Til lindring mot ulægte smerter?
Du deilige jul med din barnesang
Fra tusen jublende munde!
Du lærte os gaa den haandslagne gang
Over jorden i Christ-træets lunde.
Du deilige jul med lys for vor fod
Der vi stottrer i verdensnatten!
Du fandt os forsagte, og gav os mod
I kampen for Paradis-skatten.
Du deilige jul med din englevagt
Om alle de spæde i vuggen!
Av dig blev paa puden roser lagt,
Friske av morgenduggen.
Drømme du kaldte til barnet ind, —
Drømme foruden lige, —
Drømme om jul, som i barnesind
Gjenspeiler Guds himmerige.
Høi-hellige jul med dit englesværd
Som blinker ved Edens-porte
Til dom over livets usle værd,
Om juleglæden er borte!

Du kommer som fordum til hyrder paa vagt,
Naar træt de paa dagen venter,
Dagen som melder et grisk «giv agt»
Paa liggendefæ og paa renter!»
Verdensdagen med kav og stræv
For føde, for sko og klæder;
Det rastløse jag, hvor vi alle blev
Saa arme paa aandens glæder.
Du deilige jul, naar dagen er graa
Av støv som hvirvler i strimer,
Til stjærnetæpper, de lyseblaa
Du atter os sammen kimer. —
Fra kirketaarne du ringer os ind
Til høitids fred under bue,
Minder os om at løfte vort sind
Op fra den lave tue.

Du tænder lys i de tusen hjem,
I slot, i palads og i hytter,
I glædens sal, men især hos dem
Der angstfuld til sorgen lytter. —
Du glemmer ei faders knugede haand
Eller moders brændende taare;
Du knytter sammen de ømme baand
Som brast ved den tause baare.

Du signer moderens trofaste bøn,
Hver faders foldede hænder
For gutten derute, havets søn,
Hvem dødsfaren lumsk omspænder.
Se, over de tapre som havet tog,
Og dypt under bølgen blunder,
Du taler trøstende hjemlandssprog
Om Bethlehems levende under. —

Stilfærdig aabner du mindernes bog,
Beskrevet med graad og latter.
Et streif av Gudssmil du breder dog
Over falmede blade atter.

Sidder end mange i saare savn
Mens timene langelig skride, —
Du deilige jul, dit frelsende navn

Gir lindring for sværeste kvide.
Du stryker forstaaende, varlig, mildt
Den overskyede pande,
Da lysner det brat; ti skyen blir skilt,
Faar gyldne bræmmer om rande.
Ja, deilige jul, du har kvægende fred
For tunge, forpinte tanker;
Du dæmper tvilen, og trodsen med,
Nedbryter hovmodets skranker.

Du byder os uven at række haand,
Fiendske lyster at kue.
Ti, deilige jul, med fredens aand
Du fylde hver julestue!

Engelens budskap i julenat,
Som vakte verden av dvale,
Det lyder end og det melder brat
Guds hilsen til jordens dale:
Han, som høit over stjærnehvælv bor,
Hvem himlenes himle ei rummer,
I Jesus gjæster vor arme jord
Til frelse fra evig kummer.
Og dette er tegnet: et barn i svøb —
Et krybberum er hans vugge.
Salig den som med hyrdene løb
Og saa indad staldens glugge!
Ja, salig hver som *vil* tegnet se
Og Jesusbarnet vil finde!
For ham at knæle *det* er at be
Og lukke Guds glæde inde.
Men tegnet er ringe, stalden er lav;
Kun smaa kan derinde dvæle.
Det største tegn som Vorherre gav

Er bare for barne-sjæle.
Ei kloge, ei vise, ei tankevidd
Har «tegnet» magtet at tyde,
Omsonst de lærde i dogmestrid
Om «tegnet» lansene bryde.
Kun de som med hyrdenes søkende sind, —
Ydmyg og fattig i aanden —
Higer at træde i stalden ind, —
Dem rækker barn Jesus haanden.
De kjender veien, og ved det godt:
Den kan blot i *tro* tiltrædes, —
Fra Bethlehems krybbe til stjærneslot, —
I haabet de vandringsmænd glædes.
Vel vet de veien, dog aldrig nok, —
Vil daglig kjende den bedre,
Veien, der seklernes pilgrimsflok
Drog frem efter fromme fædre. —
Knudret og smal og tung at gaa; —
Bakkene er saa bratte; —
Vandredragten støvet og graa
Med flænger av tornekrattet.
Og pilgrimssangen tidt blandes med graad, —
Men dog er det fagert at fare
Ført av Vorherres vise raad,
Fulgt av hans engleskare.
Se, toget lytter paa jordens rund —
Ved gravens bred og ved daaben —
Til juleklokken i nattens stund;
Den melder at himlen er aaben.

Deilige jul, hvor jeg har dig kjær!
Høitid foruden mage!
Ei ældes dit under; paa ny det sker,
Du perle blandt aarets dage.
O, straal da igjen med dit klare skin
I sjælenes dypeste grunde!
Morgenstjerne, oprind, oprind!
Da frydes vi mangelunde.
Din varmende aande, dit skabende *«bliv!»*

Lad merkes saa vidt om lande!
Ret op de mange brukkede siv,
Blæs bluss i hver rykende tande!
Kom, salige jul, med Jesus i skjød, —
Igaar og idag den samme!
Han som fordømmelsens piler brød
Og sprængte dødskamrets ramme.
Kald med din klokke ogsaa paa dem
som vildsom i verden vanker, —
Som glemte veien til Bethlehem,
Fordrevet av onde tanker.
Stjerne, lys ned over mørke sti,
Hvor syndere har sine veie.
Vis dem til stalden med krybben i,
Hvor Frelseren har sit leie!

O, skin for tidens trællende slegt
Som blændes av guldets løgne;
Lær den at vrage dets falske vegt
Og se med renere øine! —
Juleflamme, tænd op din ild
I hjerter hvor iskulde huses!
Englelatter, lok frem et smil
Paa læber som bittert kruses!

I verdensvinteren, streng og kold
Er dagene ikke blide. —
Velsignede jul! Tak tusindefold!
Du kommer med solehvervstide;
Varsler en vaar for den frostslagne æt
Som skjælver i dødningelinet;
Planter livstræet med knopper i spræt,
Hvor gravklokken nys har kimet.

Juleklokke, din kolbe sving
Til lydelig tonebølge!
Klangen lad dirre vidt omkring!
Da økes vort kirkefølge.

Saa lad os da gaa med hastige fjed
Jesusbarnet at finde!
Aabne vort sind for den sande fred,
Lukke Guds glæde inde!

Tak, deilige jul, for dit himmelbud!
— Jeg lytter til englesangen. —
Jeg blander min røst i dens «ære ske Gud!»
For krybben paa Bethlehemsvangen.

Holt prestegaard (ved Tvedestrand) 24de december 1920.

Peder Christensen.

AMÔS

Av prof. Hermann Gunkel.

De dannede kjenner vel neppe stort mere enn navnet på denne mann. Alle vet vel riktignok at den bok som han har efterlatt oss, finnes blant de tolv små profeter; men hvem han egentlig har vært og hvad han har villet, det kan vel de færreste gi noget svar på. Og dog er Amôs en av Israels største helter, ja kanskje i det hele tatt en av verdenshistoriens største heroer. Men først for den moderne teologi er det egentlig lykkedes å opdage ham igjen. Hans storhet består, for å si med ett ord, i at han er blitt utgangspunktet for den skriftelige, litterære profeti. Profeternes skrifter er det gamle testamentes kosteligste skatt. De profetiske forfatteres skikkelser, som vi netop kjenner av hine bøker, fremstiller for oss et langt galleri av veldige figurer, alle sammen fyllte av sin Gud, forkynnende den guddommelige sannhet for en frafallen slekt — en lang kjede av praktfulle, lidenskapelig bevægede, heroiske skikkelser, merkesmenn for den sanne religion og sedelighet, som ikke noget annet folk kan opvise maken til. Og blant de profeter hvis skrifter vi har, er Amôs den første i tid.

Så takknemmelig som dette stoff også er, så mange vanskeligheter er der allikevel å vinne over når vi skal prøve å forstå Amôs og de andre profeter. For til å begynne med forekommer en mann som han vår tid høist sælsom og fremmedartet. Og det er en grunnforutsetning for all historisk videnskap at først når vi har fått tak i den tid som han er vokset op av, kan vi komme inn til ham selv og åndelig gjennemtrenge ham. Men det er selvfølgelig ingen liten vanskelighet; for hint gamle folk er jo skilt fra oss ved folkelynne, klima, kultur og en flere årtusener lang historie. Dertil kommer at mannens person virker høist fremmedartet på oss.

Amôs' optræden faller unner Jeroboam II. konge av Israel, omkring 750 f. Kr. Det var den siste vakre høstdag som endnu var forundt det til unnergang viede Israel. Man kunde se tilbake på de forfærdelige krige med aramæerne, som på den tid heldig var slått tilbake. Israel levet op igjen og roste sig med lett forståelig

stolthet av sitt held — riktignok uten å vite at det ikke var ved egen kraft de hadde nådd så langt, men at det var assyrerne som hadde vært deres redningsmenn. Assyrernes veldige militærstat trengte dengang fra Tigris over Mesopotanien og Syrien frem mot Kana'an. Og netop fordi aramæerne dengang var blitt angrepet av assyrerne i nord, hadde de måttet snu sine våben bort fra Israel. Befrielsen fra aramæerne var således dengang i øieblikket meget behagelig for Israel; men den inneholdt tillike et uheldig varsel for fremtiden; var først aramæerne unnertvunget, så måtte det overlegne Assyrien følgeriktig kaste sig over Israel. På den måten var den lykkelige tid unner Jeroboam II allikevel bare en kort pause i tidens svære storme. Men det var overveielser som man ikke vilde bry sig med i Samaria og Sion, landets to hovedstæder dengang; i patriotisk og religiøs selvfølelse fritok man sig for alle videre sorger. Kulturen hadde dengang bredt sig fra utlandet også over Israel. En mængde nye krav og nydelser var blitt tilvante. Mange gamle forhold hadde endret sig; især hadde der åpnet sig en stannsforskjell som det gamle Israel ikke hadde kjent noget til. I folkedypet knurret de eiendomsløse klassers uvilje. Dertil stridigheter og misundelse mellem stammer og partier. Utvortes sett altså en lys tid; men i synnsrannen står allerede den assyriske uveirssky, og idet indre gjærer de unnertryktes raseri.

Amôs har talt sine ord i det kongelige tempel i Bet-êl. Mitt inn i salmesangens jubel kaster han en skjærende misklang, veropet i likklagen over Israels unnergang. Han forkynner det forfærdeligste som et antikt menneske er istann til å tenke sig: hans eget folks unnergang.

Hvem er denne mann som uttaler så skrekkelige ting? Hans samtidige kaller ham en profet; men selv har han riktignok avvist den titel; eftertiden har allikevel gitt ham den igjen. — *Hvad er en profet?* Alt fra gamle dage fantes der i Israel sælsomme skikkelser, som til sine tider henfalt i underlige tilstanne, fryktelige legemlige og sjælelige kramper, hvorunner de hørte hemmelighetsfulle ord og så underfulle syner. Man pleiet i det gamle Israel å gå til profeten med alle slags større eller mindre anliggender; i kraft av sin overlegne guddommelige viden gav da han råd. — Men der var ogsaa i denne stann og kreds vokset op større menn, som ikke nøiet sig med bare å hjelpe privatmannen med dagliglivets småting, men som stillet sig til tjeneste for kongen og riket. Og høit over dem står igjen i ensom storhet profeter av et annet

slag som hverken hører til de almindelige profeters laug eller står i kongens tjeneste. Det er menn som den gigantiske Elias, menn som ikke i første rekke drives frem av omsorgen for sitt eget folk, men av den meget høiere: omsorgen for religionen. De står i sin Guds tjeneste, og blir kongenes fiender, når de ser at disse ikke vil lyde deres Gud. —

Efter dette overblikk kan vi sette Amôs in på hans plass i historien. Han er ingen profet av lauget, og med avsky har han likeoverfor overpresten i Bet-êl, som vilde vise ham ut av kongshelligdommen, avvist en slik beskyldning. Men allikevel har han noget tilfelles med hine profeter. For han er ikke noget almindelig menneske, men en som har oplevet noget hemmelighetsfullt. Der er kommet over ham stunder da en strøm av tanker og stemninger har trengt sig in på ham som fra en annen verden. Jahvæ viste sig for ham og viste ham fremtiden i underbare syner. Da fylltes han til randen og kunde ikke lenger bære den glød som brente i ham. Således blev Amôs profet. Han er i nær slekt med Elias, selv om han også raker op over ham.

Også Amôs's forkynnelse begynner, som all annen profetisk forkynnelse, med en spådom. Han forkynner assyrernes komme og Israels unnergang. Riktignok har han ikke uttrykkelig nevnt Assurs navn; men av de skildringer han gir, er det uomtvistelig klart at det er det han mener. Det er altså en politisk begivenhet som han forutser. Den tone av redsel for Assur, som dengang dempet gikk gjennem folkene, har funnet et drønnende ekko hos ham.

Og allikevel er han noget mere enn en politisk profet. Den bestemte spådom om Assur er for ham ikke hovedsaken; stundom taler han også om andre hjemsøkelser som skal komme over Israel. At netop Assyrerne skal komme, forkynner han fordi det er det allerfrykteligste av alt. Det er Israels unnergang han vil; på hvilken måte, er ham likegyldig.

Vi kommer ham nærmere når vi spør i hvilken stemning det er han bringer sitt folk dette budskap. Det er ikke med lidenskapsløs ro, som Guds likegyldige verktøi; heller ikke med Kassandras stemning, som ser sitt folk rave henimot avgrunnen og full av smerte klager over at det ikke vil ta imot hjelp; nei, det er med forbitret harme han forkynner det. Han er kommen for å præke Guds vrede, og han selv er som hans Gud: av harme og stadig pány av harme er det hans preken gjenlyder.

Spør vi nu videre, av hvilken grunn en slik harme har grepet ham, så svarer han oss med en skildring av *Israels synder,* og dermed har vi nådd in i mittpunktet av hans præken. Først er det forbrytelsene mot rett og rettferdighet. Retspleien er korrumpert; dommerne tar imot muter. De store unnertrykker ustraffet de små. En himmelropende urettferdighet er den ulike fordeling av eiendommen. Amôs fylles av umåtelig harme når han tenker på disse forhold. Jorden selv må jo komme i oprør over det og velte op, likesom Nilen når den går over breddene! Fordi retten er trått unner føtter vil Jahvæ tråkke Israel ned!

Det er en veldig kamp han her tar på sig, denne kamp om retten, særlig når vi betenker forholdene i orienten og i datidens Israel. Efter vår målestokk har Israel aldri drevet det til en ordnet retsstat. Der var nok av retsinstanser, men der manglet en ordnet instansrekkefølge. En ubehagelig sak, hvorved en eller annen rikmann eller høvding hadde tydelig urett, fant meget vanskelig øre. Og nu var der kommet nye forhold i landet: de forferdelige aramæerkrige hadde bragt den israelitiske borger til tiggerstaven; den nyopdukkende pengehusholdning, som tråtte istedenfor den tidligere naturalhusholdning, førte ham fullstendig i elendighet; og Kana'an var for fattig til å tåle den luksus som dengang kom på mode blant de rike. I denne allmindelige forvirring er der bare en som står på de uskyldig unnertryktes side. Det er profeten; han ser at nogen frådser og andre sulter, og erklærer: *Det skal ikke skje!*

Hos Amôs har denne harme over uretten enda en annen sidetanke. Det er raseriet over den nye mode. Han ivrer for fedrenes Gud og den gode gamle tid. Mannen fra steppen, som selv er vant til det enklest mulige liv, kommer i raseri over den nye tids luksus. — Dette nye står for ham som intet annet enn hovmod. Han knytter næven mot kvaderstensslottene, som man nu bygger sig; fædrene hadde jo nøiet sig med beskjedne lerhytter. Men Jahvæ skal vite å ramme disse hofferdige! —

Amôs optrær altså som en kulturkritiker i større stil, i den gamle retts navn mot den nye tids urettferdighet og overdådighet. Han gjør ikke fordring på å si noget nytt, men taler tvertimot i bevistheten om å si det selvfølgelige som hvermann vet. For retten er det allernaturligste av verden, urett er meningsløsthet, unatur. Derfor vet også alle nasjoner — mener han — hvad der er det rette. Assur og Egypten, de store kulturriker, om hvis syn-

der og laster man dengang i Israel sikkerlig med gysen har fortalt alle slags fryktelige ting, dem opfordrer ham til å avlegge vidnesbyrd mot Israel. Han er overtydet om at han bare siger en velkjent ting, når han hevder: Jahvæ vil retten og intet annet enn retten!

Hvilken plass intar nu denne påstann i Israels religionshistorie? Som i ethvert annet kulturfolk hadde også i Israel religion og sedelighet fra gammelt av sluttet forbunn. Og Israels særlige fortrinn hadde bestått i at de beste i dette folk med særlig vekt hadde følt at Jahvæ hevner udåden. Og allikevel siger Amôs, uten å vite eller ville det, noget uhørt nytt. Ti hans Gud vil *bare* retten, og er rede til å tilintetgjøre sitt eget folk for rettens skyld.

Alle oldtidens folk stemmer overens med det førprofetiske Israel i at gudstjeneste først og fremst består i alle slags «hellige handlinger,» offer, faste og seremonier, med ett ord i «kultus». Ved siden derav finnes der i de antikke religioner også sedelige forskrifter. De to utelukker efter de gamle folks følelse heller ikke hinannen: man skal gjøre det ene og ikke unnlate det annet. Men det lå riktignok i sakens natur at de kultiske forgåelser meget sterkere blev følt som brott enn de sedelige; den som syndet mot gudstjenestens bud, forbrøt sig mot guddommen, men den som forgikk sig mot sin næste, forbrøt sig bare mot et menneske. Sabbatbrøde var f. eks. meget verre enn tyveri. — Derfor er Amôs's krav: retten og ikke noget annet enn retten, allikevel noget nytt. For den inneslutter at Jahvæ ikke bryr sig om kultusen. — Og Amôs har heller ikke nølet med å drage denne slutning. «Gudstjeneste» og stadig vekk «gudstjeneste» — det var det han hørte fra alle kanter når han skyldte sitt folk for frafall; for datidens folk mente selv at det var et meget fromt folk. Stod ikke kulten i rik blomstring? Flammet ikke overalt offerbålene op mot himmelen, og det med rikelige offer? Vi er fromme og kommer med de hellige gaver vi skal — så svarte man profeten. Og selv om riktignok ikke alt hos oss er som det skal, så vil Jahvæ tilgi oss, for han er oss nådig for våre offeres skyld.

Derfor har Amôs angrepet kulten med den største heftighet. I alt det ser han ikke annet enn et forsøk på å unngå rettens krav. De fører jo endog i sin store skamløshet sine synder med sig in i helligdommen: de vil ære Gud med eting og drikking og det som enda verre er! — Det er de gudstjenestlige måltider, et hovedled i datidens kultus, som han skildrer i disse harmfyllte ord. Amôs

har altså ikke forkastet den utvortes kultus av nogen slags oplysningsgrunne, f. eks. fordi han skulde ha tatt anstøt av de rå dyreoffer; heller ikke av nogen slags legitimitetsgrunne, f. eks. fordi han ikke skulde ha holdt de hellige steder i Nordriket for rettmessige [1], men av sedelige grunne, fordi hans Gud kræver noget bedre, nemlig retten, sedeligheten.

Dette angrep på kultur var imidlertid dengang noget ganske uhørt. Å røre ved helligdommene var det samme som å krenke det ærverdigste som Israel dengang hadde. Men det er meget langt fra den harmglødende profet å ville skåne sine samtidiges religion. Hans iver for retten har noget skrekkinjagende ved sig. Vi kan tenke oss for et raseri han har fremkalt hos sine samtidige med slike ord, selv nu til dags prøver stadig pány fortolkerne å bryte den verste brodden av dem.

Det er av verdenshistoriens store timer som begynner å slå med denne forkynnelse. Religionen, som er opvokset i kultus, er nu blitt voksen og gjør sig fri for skallet. Ofrenes tid er nu forbi; religionen strekker sig efter et bedre uttrykk for sitt væsen. Og i det øieblikk da den er nådd til modenhet, slutter den pakt med sedeligheten. Således er Amôs den sande sedelige religions første store herold. Han har riktignok ikke hitført denne tid, men andre har fulgt efter ham, og opfyllelsen av alle profetier er Jesus.

På den måte har Israel vunnet sig den skatt som det har fremom alle den gamle orients folk, den rene sedelige religion. Men denne nye stilling er ikke blitt erobret av milde og følsomme sjele, men i lidenskapelig storm. —

I enda høiere grad gjaldt for hans samtidige den setning at Jahvæ vil tilintetgjøre Israel for rettens skyld, for bespottelse. Hans forkynnelses siste ord er nemlig disse: Gud vil bare retten; folket øver ikke retten; derfor bort fra jordens overflate med det! Og på det er profeten aldeles sikker; det er for å forkynne den kommende ende at han har optrått. Men det var riktignok også et ord som slog alle datidens tanker om Jahvæs forhold til sitt folk i ansiktet. Skal Gud virkelig — så omtrent har man svart Amôs — fornekte sin nåde mot sitt folk? Vil han ikke også unner harmen tenke på forbarmelse? Og derfor har også en senere hånd igjen føiet til en frelsesforkynnelse til hans bok, en tilføielse som

---

[1] Slik som 5. Mosebok og forfatteren av Dommer- og Kongebøkerne mener; denne tankegang og 5. Mosebok er yngre enn Amôs.

O. A.

riktignok inneholder så litet eiendommelig at den ikke på nogen som helst måte stemmer med den store mann og hans virkelige mening.

Men i særlig grad motsa Amôs's forferdelige forkynnelse hans tids følelse. For hans samtidige hadde slet ingen dårlig samvittighet i forholdet til Jahvæ. Avgudsdyrkelse er dengang — det fremgår av boken selv — i høiden blitt drevet som unntakelse i ganske små kredse. Folkets gudstjeneste gjelder Jahvæ; også de samtidige er Jahvætroende og lengter efter «Jahvæs dag,» da Gud skal reise sig mot sine fiender og frelse Israel.

Således står folk og profet imot hinannen, de tillitsfullt stolende på Jahvæ, han overtydet om hans harme. I de samtidiges holdning har Amôs bare sett ubotferdighet, hovmod og lettsindighet. Men for oss sømmer det sig å erkjenne at det her dreier sig om en kamp mellem forskjellig farvede arter av fromhet. Den stemning som profeten bekjemper er det gamle Israels allmindelige stemning. En grufull historie, full av lik og ruiner har vært nødvendig for å utrydde denne gudstillit. Efter de store katastrofer som da rammet begge rikene Israel og Juda, er jødedommens stemning, fra det babyloniske landflyktighet av, den motsatte: sky for den forferdende Gud, stadig tanke på synd og botferdighet. Denne motsetning mellem Amôs's og folkets følelse kan vi sammenfatte således: for Amôs er Jahvæ rettens Gud, for folket er han Israels Gud. Hos Amôs seirer sedelighetens Gud over nasjonalguden. Og her har Amôs uttalt ord så djerve og utfordrende, så stridende mot all tidligere overlevering, at ingen av de senere profeter har våget å gjenta dem; han er endogså like ved å nekte at Gud har utvalgt Israel! Iallfall har han hevdet, at tanken om utvelgelsen aldri må opfattes slik at den ophæver plikten til å gjøre det rette og ansvarligheten. — Også i så henseende har Amôs hatt den største betydning for fremtiden. Verdenshistoriens gang har gjort at Jahvæ, Israels Gud, er blitt verdens Gud. Her er det første skridt gjort til å løse forbinnelsen mellem Gud og folk.

Det er således to store sannheter som har gått op for Amôs: Jahvæ er den sedelige vandels Gud, og Jahvæ er mere enn Israels Gud.

Men i det å forkynne sitt folk unnergangen, uigjenkaldelig og endegyldig, har han lagt hele tyngden av sin forkynnelse. Og den forkynnelse slog til. Assur kom, og hele Forasiens brokede

folkeverden forsvant. Og så begynte der en tid i løpet av hvilken Syriens og Kana'ans små folk mistet sine riker, sin folkelige eiendommelighet og sine guder. Men så gikk det ikke med Israel, hvis profeter hadde forutsett den kommende ødeleggelse. Den Gud som hadde forkynt alt dette på forhånd, han blev, da det inntraff, ikke mindre, men større. Og således oplevet Israels religion sin skjønneste tid, dengang da dets nasjonalstater brøt sammen unner de fremmede verdensriker. Jo høiere assyrrikets bølge svulmet, desto høiere steg profetens henførelse. Og således hendte i Israel det eiendommelige at folket blev rystet i dypeste grunn, men religionen blev stående. Den grusomme præken om Israels unnergang, slik som Amôs forkynner den, har sikret religionen evig varighet.

SJÆLELIV OG SAMFUNDSLIV I DET GAMLE ISRAEL

Til forstaaelse av det vidunderlige Israels folk, fra hvilket nutidens jøder, men hvorfra ogsaa vor religion stammer, har den historiske videnskap i den sidste menneskealder mægtig bidradd. Bibelen der knapt et hundre aar har været hver mands eie og som længe for de fleste læsere var en lukket, d. v. s. en uforstaaelig og derfor en — utenfor den opbyggelige bruk av enkelte avsnit — uinteressant bok, har ved disse historiske forskninger avtvunget os respekt og fanget vor interesse. Denne forstaaelse er heller ikke længere bare nogen faa begunstigedes eie; den dannede almenhet har faat ihænde en række let læselige fremstillinger av Israels folks historie, som f. eks. S. Michelets, Fr. Buhls og Erik Staves bøker.

Men hvad vi endnu i høi grad har savnet, er den psykologiske forstaaelse av det gamle Israel, dets livsopfattelse og den dypere betydning av de indbyrdes forhold mellem mand og mand, i slægt og samfund. Idet heletaget har vi til nu savnet en folkepsykologi, der kunde lære os det gamle Israels folkeeiendommeligheter og sjæleliv at kjende — paa lignende vis som saa mange andre folk, ogsaa rent primitive folk, er gjort til gjenstand for intim psykologisk undersøkelse. Ja endog nutidsjøden har været underkastet specielt studium angaaende «die jüdische Seele», «die Juden als Rasse» osv. Som følge av denne mangel har ogsaa begrepsbetegnelsen, terminologien, været os yderst dunkel.

Saa er det da et betimelig og betydningsfuldt studium som docent i det gamle testamente ved Kjøbenhavns universitet Johs. Pedersen (f. 1883) har tat op i sin omfangsrike og dyptgående nye bok: *«Israel»*. (V. Pio's Boghandel, Nørregade, Kbhn. Kr. 20,00.)

Under denne omfattende titel *Israel,* d. v. s. det gammeltestamentlige, væsentlig føreksilske, ja førjødiske Israel har forfatteren stillet den begrænsende og pointerende undertitel «Sjæleliv og samfundsliv».

Hint gamle Israels samfundsliv i stamme og by, i slægt, fædrehus og folk, — eller den israelitiske kultur, saaledes som den formet sig i de indvandrende stammer og i det av kana'anæisk aand omdannede folk, er det han skildrer for at vinde frem til en psykologisk forstaaelse av Israels livsopfatning og av de sociale lover i hvilke den gir sig uttryk.

For den israelitiske opfatning er *sjælen* ikke en del av mennesket i nogen motsætning til legemet, men sjælen betegner den karakterprægede enhet og helhet. Og israelitens tænkning er ikke «objektiv» teoretisk og uinteresseret, den er altid praktisk rettet mot handling. Hvad han forstaar ved velsignelse er heller ikke fromme ord eller ønsker, men om den end kan nedarves eller ved en velsignelseshandling overføres til andre, saa er den det samme som selve livsevnen, sjælekraften og dermed trivsel for ham og alt levende i hans eie. Det at al ting lykkes. Paa lignende maate er *æren* ikke andre menneskers hyldest, men sjælens indhold og uavhængighet, dens værd, som man kan tilkjæmpe sig og som en høvding maa vite at hævde. Det er hans retmæssige eller retfærdige krav at faa den ære som tilkommer ham. Derfor er det en skam, som ogsaa vort norske ord betegner, det at komme tilkort i dette.

Manden er husets og høvdingen er stammens midtpunkt, hans ære er deres, og deres ære tilkommer ham. Ifølge israelitisk opfatning maa en mand altid leve i fællesskap og dele velsignelse med disse andre, som han kan staa i arvet slægtssammenhæng med eller som han har sluttet pakt med og derved frivillig har forenet sig med. Dette fortrolige samfund i hvilket livets lykke og harmonien med andre alene er at finde, danner altid bakgrunden for hans handlemaate. Alle avgjørelser betinges av den pakt eller de forskjellige paktsforhold han staar i.

Det livsideal som *Job* utmaler er det at høvdingen meddeler frelse eller kraft til alle sine; han er «fellahhøvdingen» der repræsenterer bygdens liv. Job har ingensomhelst ytre autoritet; stormændene tier fordi Jobs raad faktisk er det bedste. At hjelpe den ringere er for Job noget langt større end en pligt, det er et privilegium. «Den fortaptes velsignelser kom over mig og enkens hjerte fik jeg til at juble. Øine var jeg for den blinde og føtter for den lamme. Fader var jeg for den fattige, og den ukjendtes sak tok jeg mig av.» I senere tider da kongerne under storstadskulturen og kana'anæisk indflytelse snarere var despoter, pleiet

de rike at undertrykke de svake og fattige for selv at vokse og nyte livet på deres bekostning. Et ganske andet høvdinge- (eller vikinge-) ideal hadde Israel engang hat i «beduinaanden», da bedrift d. e. kampen for ærens skyld uten nogen fordel fyldte sindene, hvad enkelte fortidsskikkelser som Samson og andre av dommerne vidner om.

Idet forfatteren saaledes gjennemgaar alle enkelte elementer i Israels sjæle- og samfundsliv, kommer han videre til begreper som retfærdighet og synd, der under hans haand faar større fylde og ændret indhold mot vore gamle forestillinger derom. Derfor blir ogsaa tilværelsens store motsætning den mellem livets velsignelse og den død der rammer synderen ofte midt i hans bedste aar som utslag av forbandelse, — mens der er noget normalt ved en død i fred, naar man faar dø i harmoni med livet og med slægten, i hvilken en mands velsignelse uformindsket fortsættes.

Mange forhold vinder i klarhet og dybde ved at ses under belysning av det israelitiske helhetssyn. Ingen israelit formaar at leve et isoleret liv; fred og pakt er to hyppige uttryk om sjælenes samfund. Særlig faar f. eks. Jonatans tragiske dobbeltstilling mellem sin far Saul og sin paktsbror David, og senere Davids holdning overfor sin oprørske søn, større relief. Likesaa møtet mellem Esau og Jakob. Et interessant avsnit om gavens betydning har her en videre anvendelse til klarlæggelse av et saa almindelig og almenmenneskelig fænomen. Gjennem de mange utførlige eksempler og ved at undersøkelsens trawl blir ført gjennem det hele folkehav, faar vi vort psykologiske blik for Israels sjælelivs eiendommelige art skjærpet, og vi blir paa en ny og bedre vis indført i denne del av vor bibelhistorie. Forfatterens undersøkelse av begrepene, som her møter os, løser, idet han fører dem tilbake til nogen faa enkle synsmaater, saa mangen gaate. Ogsaa det egentlige livsproblem hos Israel, retfærdighetsproblemet for hvilket det gamle testamente kun synes at løfte en flig av sløret, behandler forfatteren i et av sine interessanteste kapitler. Det er jo bakgrunden for Paulus og den evangeliske kirkes vanskelige hovedlære.

Overalt bringer boken os saa meget lys over livssammenhængen i Israel, at vi efter læsningen kommer beriket hjem som fra et samvær med levende mennesker paa livets skueplads. Boken kan ved første øiekast synes drøi for ikke fagfolk, og stilen noget bred; men man læser gjerne videre idet mangt barndomsminde blir

gjenopfrisket og mange helt nye træk trær frem. Og boken er i sjelden grad behagelig at læse; det rene danske sprog støter her ikke vor følelse. Selv mange tydninger av hebraiske sprogrøtter, der gjør boken særskilt værdifuld for teologer og prester, virker ikke noget generende. Uten at tilsigte det gir boken endelig ogsaa sit bidrag til forstaaelse av nutidsjøden i hans nationale samhold og hans holdning overfor folkene, om hvilken det jo heter at ethvert folk har det slags jøder som det fortjener; er de gode mot jøderne, saa blir jøderne gode for dem, — igrunden fordi jøderne i dette fald har sluttet pakt med det folk de bor iblandt.

Paa lignende maate faar vi ofte streiflys over Israels likhet med eller forskjell fra arabere saavelsom babylonier, særlig med henblik paa Hamuerapi's lovkodeks med dens 285 bud. Sammenligner vi nu vor bok med prof. Franz Delitzsch's: System der biblischen Psychologie, fra midten av forrige aarhundre, ogsaa et verk av stor flid og høi lærdom, saa faar vi rigtig et indtryk av hvor tiderne og deres behov skifter, samt hvor forutsætningsløs og fordomsfri vor tids videnskap arbeider sig ned til grunden, til grundbegrepene og sjælebunden, for derfra at bygge op en sikrere og klarere forstaaelse av det foreliggende stof.

Johs. Pedersens smukke arbeide er prof. Vilh. Grønbech i venskap tilegnet og vistnok med rette, uten nogen forkleinelse for forfatteren og hans arbeidsmetode, tvertimot. Naar han saa har valgt en saa vid betegnelse som Israel, I og II: Sjæleliv og Samfundsliv, saa vil vi haape paa, at forfatteren maa faa kraft og arbeidsbetingelser til at bringe endnu flere sider av Israels liv frem for en interessert og forstandig læserkreds.

Ragnvald Gjessing.

LITTERATUR

Fadervor i lys av historisk forskning av *Lyder Brun.* (H. Aschehoug & Co., 107 sider).

Denne lille bog, professor Lyder Brun har henvendt «til den del af almenheten, som er interesseret i en historisk forstaaelse af den ældste kristendom» vil blive modtaget med dyb taknemmelighed. Fordi den tilfredsstiller et sterkt behov, og fordi den forhaabentlig varsler en fortsættelse paa andre felter af det nytestamentlige omraade. Der er et saadant behov tilstede efter at faa den fornødne orientering for en tilegnelse af det ny testamentes aandsindhold ud fra de synspunkter der er karakteristiske for det almindelige nutidsmenneske. Og der bør søges vakt et endnu sterkere behov. Det er vistnok en feil at religiøst vaagne mennesker i for høi grad læser «opbyggelsesliteratur» og i for ringe grad søger saglig, historisk oplysning. Denne utvilsomt tilstedeværende feil vidner om en svaghed i den religiøse virkelighedsbevidsthed. Og gjennem en *circulus vitiosus* øger den paa sin side virkelighedsbevidsthedens afsvækkelse. Enhver leilighed, hvorved almenheden faar anledning til at bli delagtiggjort i resultaterne af det historisk-theologiske arbeide, bør derfor benyttes med glæde.

Det er overflødig for mig at udtale at professor Lyder Bruns bog er en meget klar og for sin hensigt helt vellykket bog. Hvad jeg kunde ønske at sige er dette at ihvorvel den ikke er *et opbyggelsesskrift* saa er den dog *meget opbyggelig.* Fordi den fører ind til en berøring med hans væsen som har lært menneskene denne bøn. Og fordi veiledningen ind mod denne berøring er præget af forfatterens egen varme.

Kristen Andersen.

Religiøs Røynsle i sine ymse former av *William James.* Umsett frå engelsk av *Ola Raknes.* (Det norske samlaget, Oslo 1920. — 459 sider.

Det er imponerende at dette epokegjørende arbeide i religionsvidenskapen er omsatt til ny-norsk i sin fulle bredde. Den danske oversettelse er desværre forkortet. De turde ikke dengang gjøre boken for tykk! Den 3 ganger så voluminøse landsmålsutgave er et bevis for bokens seirsgang. Og nå er de utelatte 3 kapitler tatt med. Særskilt er det godt å ha fått kap. 3: «The reality of the unseen» optatt igjen. Her foreligger for første gang hos os en fullstendig og nøiaktig oversettelse av kildeskriftet for de forskjellige slags religiøs erfaring.

Mot boken selv er der, som de fleste vil vite, èn innvending å gjøre, især når den skal være folkebok, — den behandler bare sær-former, avarter, extreme tilfeller, mens derimot det rolige, det normale i religiøst liv ikke får en tilsvarende plass.

Flott er det unektelig nettop i disse tider å gi ut denne bok på landsmål.

Den danske folkeutgave (Pios forlag, oversatt av Edvard Lehmann) er jo lett å få tak i, og er trots de innvendinger som kan gjøres mot dens beskjæring, ganske tilstrekkelig for alle ikke-specialister. Det sær-danske i stilen ødelegger mindre i en slik bok enn i andre, især slike som de unge skal lese, og som det skulde være det norske samlagets opgave å skaffe i ny-norsk sprogdrakt. Men dette selskaps økonomi vedkommer oss jo ikke, og når boken først foreligger, har vi grunn til å være stolte av den.

Prestafélagsritið. Tímarit fyrir Kristindoms og Kirkjumàl, Annad år 1920. (Reykjavik). *Opinberunarrit Siðgyðingdómsins.* Efter Sigurð P. Sivertsen. Reykjavik, Prentsmiðjan Gutenberg 1920).

Stort mere enn en æresomtale er det mig ikke mulig å gi disse to arbeider av Islands representant i det nordiske kirkelige samarbeide, professor *S. Sivertsen.* Våre lesere husker hans klare fremstilling av Islands kirkeliv i nutiden i septemberheftet ifjor. At en nordmann ikke kan lese islandsken kjenner jeg som en skam. Delvis er det en dovenskap også, for hvis en gir sig litt tid, klarer en jo det meste. Desto større heder skal Islands kirkemenn ha for sitt ufortrødne arbeide på deres egen kirkegrunn og i deres eget (og vårt gamle) morsmål.

Presteforeningens årsskrift er en bok på 168 sider av høist vekslende innhold. Karakteristisk for Island er åpenbart det sterke islett av historisk stoff. (Se biskop *Jon Helgasons* store bidrag i K. & K. 1918 om Thomas Sæmundson). Denne gang er det 200 året for biskop *Jon Vidalins* død som gir anledning til omfattende biografiske bidrag. Gjennem teologiske og opbyggelige artikler føres vi så tilslutt over i aktuelle spørsmål, med utsyn over Norden, ja over de nu så brennende eningsbestrebelser mellem kristne verden over, og med en nordisk bokrevy som finale.

Den andre boken er et stort verk om *Senjødedommen,* utgitt i forbinnelse med Islands universitets årbok.

Begge publikasjoner forteller om uredde, arbeidsomme folk, selvstendige og vidsynte på samme tid.

Islands kirkeliv må vokse sig nærmere vårt hjerte!

Under tempelhvælv. Bibeltimer, foredrag og salmer. Samlet ved *Erling Grønland.* (Kr.ania 1920. Andagtsbokselskapets forlag. 78 sider).

Med dobbelt rett står Erling Grønlands navn på tittelbladet, enda han selv bare har skrevet noen av stykkene. Det er ham som har utkrystallisert trangen til samling om arbeide og opbyggelse blandt prestene. Og det er ham som har gitt tonen, fanfarene i det hefte som er samlingens første møte med offentligheten.

Han åpner skriftet med noen tanker om «Tilbedelse», og han slutter det med en opsang som heter «Gjerningenes evangelium».

Underlig nok — han finner at begge deler trengs i tidens kirke. Der er for litet av tilbedelse.

Tilstrekkelig med bønn, men litet tilbedelse. «Tilbedelse er å stå ganske uværdig overfor det uendelig store og gode og rene, og kjende det hvælve op over en som en vid, høi stjernesådd himmel, kjen-

de det favne sig ømt som en mors arme. Så en gripes av det og synker med samlet sjæl ned på knæ.»

Bare for en utvortes betraktning er det noen motsetning mellem denne tone og den som kommer tilslutt: «Ved siden av det å *tro på Jesus,* må det lyde ganske anderledes sterkt end før: *følg ham!*» Det er ofte blitt lunkent og søvndyssende i kirken ved misbruket av nåden, forkyndelsen er blitt usaltet og søtladen. «Det er ikke heltegjerninger det spørs om nu, slike som utbasuneres for alle mand, men lydighetshandlinger i alt dette som fylder hverdagene.»

Denne siste tanke — kjærlighetens og lydighetens plass i troeslivet — er sterk hos Brunlanes-presten Thomassen i hans ganske uforfærdede opsats: Prest og lægmand i storm og stille. Her er da endelig en prest som selv står midt i indremisjonsarbeidet og som likevel kan og vil si sin hjertens mening om lægmannsvesenets store skyggesider. Han gir også kirke og prest det de skal ha av advarsler, men hans syn går kort sagt ut på at nu er det løsslupne taleri snart en fare, ikke bare for kirken («der er i den sidste tid vokset op en emisærstand *som tar magten i vore menigheter*»), men like så meget for indremisjonen selv, («indremissionen er sunket ned til at bli bare et trossamfund med ordets forkyndelse, og ikke som tanken var et kjærlighetssamfund, fruktbar på gode gjerninger»).

Det er en artikkel som blir kirkehistorisk. Meget forståelsesfullt og klokt er der i presten Marthinussens: Hvorledes skal presten vinde gehør utenfor kirkeporten? Karakteristisk for hele samlingsgruppen er hans stilling til problemet tale eller tie om stridstingene. Der fins jo prester som offentlig draperer sig særlig flott med et sandhetsgevant (det er somtitross for at der også fins sider drakt) og der er andre som tror at taushet altid er kjærlighet og hensynsfullhet. Det er vel særlig den siste fare man har fryktet hos samlingsprestene. Men her heter det programatisk klart: «Vi skal ikke være «samlings»-prester på den måte at alle må miste tiltro til os, fordi vi i det hele ingen standpunkter gidder eller våger ha i kinkige spørsmål. Hvor det er nødvendig, skal menigheten altid vite hvor presten åndelig er å finde.»

Der er en rikdom av vekslende tanker i dette 78-siders hefte, og det tiltrods for at der også finds sider uten noen tanke. Jeg har pekt så utførlig på innholdet her, både fordi det er en ny prestegruppes første ord til de utenforstående, og fordi denne gruppe er uten no talerør i den kirkelige presse.

Skal De ha tak i heftet hos bokhandleren, så bør De vite at der til jul kom ikke mindre enn 4 hefter og bøker som enten hadde kirkehvælv eller tempelhvælv i titelen. Understrek derfor at De skal ha *Erling Grønlands.* Det er så lett å kjenne på det romanske buehvælv, som *Halfdan Davidsen* har tegnet på omslaget. Ved hans hjelp har Grønland fått den stil og det utstyr også til de enkelte artikler, som han må ha for å kunne gle sig fullt under kirketaket.

Småkirken i Vaterland av *K. O. Kornelius.* (Lutherstiftelsen 1920, 83 sider).

Dette er et «gjerningenes evangelium». Jeg anbefaler det lille lekre hefte ikke særlig til prester og slike som er overlesset med kirkelige bla-

der og årsberetninger — skjønt det måtte være moro nettop for dem å få tak i no som var litterært tilskåret. Det skulde være outsiders som tok denne bok op og kiket i den, slike som gjerne vilde tro bedre om kirken enn de synes de kan så lenge den bare er en prekeanstalt. Jeg vil forære den til Johan Fredrik Vinsnes!

Dessuten er dette et memento for alle som er forfaldne til de siste makthaveres overtro: at mennesket reises bare med ord. I Vaterland gikk forkyndelsen av ordet om syndernes forlatelse sammen med prestens arbeide for å få regulert gatene, og skaffe folk lys og luft. Hele mennesket skal reises, så kan kristenmennesket reise sig!

Småkirkene handler efter dette i en tid da andre har litet syn for det (undtagen den ydre misjon). Der er mer fremtidsmusikk i dette lille hefte enn i Gjeilomøtets valg av en komité angående en landsvekkelse.

Reformationens Jubileumsgåva. En redogörelse för nationalinsamlingen jubileumsåret 1917.

Egentlig høver dette skrift ikke inn under rubrikken Literatur. Det er et stykke økonomi, kunstnerisk utstyret svensk kirke-økonomi. 4¹/₄ million samlet den svenske kirke inn i 1917 i anledning av Lutherjubileet. Ikke for derav å danne et fond som av sine renter bare kunde gi småtterier til alle de som her måtte komme i betraktning, men for å hjelpe med store summer *kärleksverksamheten* inom svenska kyrkan. Ikke *predikantenes* antall vilde de øke, men *handlingens.*

«Innenfor kirken» — dette er svensk. Danmark og Norge hadde aldri turdet bruke ordene.

Tykt papir, elegante clicheer, antike typer — statelig fremtreden. I Danmark og Norge vilde man sagt: tenk om denne luksus hadde vært spart til fordel for de fattige.

Det er ikke noe å kjøpe nettop. Det er ikke en bok, men et monument. Som sådant vil det gjøre inntrykk på alle som ser det.

Kristin Lavransdatter av *Sigrid Undset.* (Aschehoug 1920, 366 sider).

Fra én side sett er denne bok ikke stor: de bølger den setter i ens sinn, legger sig snart; man blir ikke gående med Kristin og hennes skjebne i tanken, silk som tilfellet var f. eks. med samme forfatters «Jenny». Der er ikke ved Kristin som ved Jenny dette moment av at vår egen skjebne er nærmeste nabo med hennes; der blir en avstand, noget risikoløst for oss selv. Der var no hemmelighetsfullt som forbandt Jenny og oss. Vi var personlig engagert i Jenny. Med Kristin er det ikke slik. Boken fengsler oss sterkt nok når vi leser; men vi blir løslatt ikke lenge efter.

Tiltross for dette kan det godt være at Kristin er et større og helere kunstverk enn Jenny var. Der er i og for sig noe næsten lyteløst ved begge bokens to sider, både den psykologiske (personskildringen) og den historiske (viljeskildringen).

Personene er nemlig slett ikke historiske, psykologisk sett. De er ikke fjerne, utstoppede tidstyper, men kjød av vårt kjød og blod av vårt blod. For en del er de også sjel av vår sjel, men her er det den historiske avgrensning viser sine følger. Rammen har tvunget fru Undset til å holde sig tett kretsende om det elementære. Derfor er der ikke blitt noen *fornyelse* for hennes sjeleskildring i disse personer. Hun er nær-

mest gått tilbake, tilbake til erotikens slitte grunnskjema. Det er utfyllt med en blendende rikdom. Men hadde ikke Sigrid Undset vært instruktøren, så vilde vi funnet den erotiske konflikt banal allerede under lesningen. Nå opdager vi det først bakefter, men det er like ubehagelig for det.

Kristin selv skulde vel stå for oss som en norsk bonde-adels-mø, et monument av en bondejente som de var dengang. Men det gjør hun ikke. Hun er dertil både formeget gjennemsnittskvinne og for meget en blott tilbakeprojeksjon fra vår egen tid. De mange originale trekk ved skikkelsen tilhører mere drakten, situasjonene, hele «spillet» enn egentlig karakteren, individualiteten, sjelen.

Og allikevel er det personskildringens selv-levende liv som gjør boken til noget mer enn det vi ellers forstår ved en historisk roman. Med den begrensning, det utvalg av et eneste sjelsområde som ovenfor er nevnt, er det psykologiske i boken fullstendig ekte, fritt for det preg av vokskabinett som ellers gjør så mange historiske romaner, psykologisk sett, til tredjerangs kunst.

Med miljøet er det en helt annen sak. Her lider vi heller ikke slik under at alt er sett gjennem erotikens kikhul. Her er også virkningen på ens sinn størst. Der er visse drag ved våre forfedres liv som kommer til å bli stående slik i vårt sinn som Sigrid Undset her har gjort dem levende. F. eks. klosterlivet i Hamar og i Oslo. I «Jenny» tegnet fru Undset Rom så levende at en som aldri hadde vært der, *oplevet* Rom. Allerede dette var mesterkunst. Men nu kan det samme sies om gamle Oslo her i boken! Vi synes vi har vært der. Alt vi siden leser og hører om livet der, kommer vi til å gruppere om disse situasjoner som vi «kjenner selv».

Det kan komme an på ens egen disposisjon, men på dette punkt synes jeg bokens eftervirkning er meget sterk. Det er ikke bare dette at fru Undset praktisk talt ikke feiler nogen gang mot det tids-historiske, men hun bringer en kontakt istand, hun gir vårt sinn en egen dirrende fornemmelse av å *opleve* synene fra disse henfarne tiders Norge. En betingelse for denne sterke virkning er det at vi aldri får fornemmelsen av at forfatteren stanser op og nyder utmalingen av historisk viden; hvert eneste litet trekk er innvevet i skjebnegangen. Underholdningen forfaller aldri til historietime. Aldri er et moment puttet inn slik at vi tenker: dette hadde hun ikke hjerte til å la ligge.

Det er no overveldende i denne kunstnerisk-historiske bedrift.

*

Men hvor vil hun hen med Kristin? Fru Undset er en grum skjebnens logiker. Kristins ulykke innvarsles alt mens hun er lekende barn, og der er som en huldrens dragsug under hennes hele livsgang. Tilsynelatende er Kristin Lavransdatter en ung bok. Men dypere sett er den gammel, illusjonsløs, uten reisningskrefter. Den handler om erotikens forbandelse. For galt går det om de som Kristin og Erlend følger lysten til hverandre og trosser plikt og bud, og galt går det — dette kommer i slutningskapitlet på en underlig bus måte — om de som foreldrene trosser sterke dragelser utenom konveniensen og følger den rette vei. Ulykken er menneskets sikreste utsikt.

Så sterkt trer dette i dagen, at bokens annen fremtidige del allerede er skadet ved det. Første del

bringer Kristin brudekransen — men der er en dulgt uhygge i oss da vi forlater de to som *sier* de er lykkelige. Når der er en slik logisk skjebnelov på ferde og vi har fått vite så meget at vi kan regne oss til det ubønhørlige som ikke uteblir — hvad skal vi så fortsette efter?

Og tiltross for dette vil jeg si at hvis ikke Lavrans Bjørgulfsøns datter har reisningskrefter i sig nu når hun blir hustru og mor — så er hun hverken sin fars datter eller noen norsk bondejente som er verd en Sigrid Undsets dronningekunst.

Eivind Berggrav.

Vesthimmelen av *Signe Greve Dal.* Aschehoug, 1920.

Et brev skrives fra den ene av to gamle ungdomsveninder til den anden for aa gjenoprette et forlængst brutt forhold, og svar mottas. Et omrids av to kvindeliv, tegnet av dem selv i ældre aar i tilbakeskuende betragtning. Begge har gjennemgaat store kriser, er blit temmelig ribbet av livet. Gjennem kamp og resignasjon naar de frem til ny livskilder av religiøs natur. Et sentimentalt idealiserende syn paa barnenaturen kommer paa forfatterindens kappe, da ingen reservasjon er tat.

Allikevel er boken som helhet ikke feminin i slet forstand, den er baaret av egte og sterk stemning.

Valund, spelstykke fraa runetidi av *Ivar Mortenson Egmund.* Norlis forlag, 1920.

«Det største vitet, visdomsvitet fraa fyndeheimen som kjenner det gamle skal ogso faa magti i det nye.»

Et eiendommelig drama. Et forsøk paa aa trænge ind i Eddaens dunkle mystik og ved et spil med symboler aa gi den en moderne etisk tolkning. Eddaens mytiske skikkelser maa samtidig staa som repræsentanter for det gamle og det ny, for oldnordisk og kristelig aand. Det gjælder først og fremst Valund selv, hvis opgave det er «aa binde ihop det, som hev vore, med det som koma skal.» Utviklingen fra den hedenske til den kristelige livstype forekommer mig ikke aa være psykologisk levendegjort. Odin griper her ind som en slags deus ex machina, som veilederen til det ny. Valund blir ingen fuldgyldig repræsentant hverken for det gamle eller det ny. Det kan ikke negtes at sammenlignet med Eddaens virker dramaets Valundskikkelse noget avbleket. Forfatteren har heller ikke kunnet bringe ham i forbindelse med den ny verden uten væsentlige forandringer i Eddaens sagnstof. I Eddaen hevner V. sig paa kong Nidad ved aa dræpe hans sønner og sende forældrene hjerneskallene som drikkebægre. Dernæst forfører han datteren, flyver til kongens bolig, og her fortæller han i skadefryd hvad han har gjort. I dramaet overvinder han fristelsen til aa handle slik. Han naar den høieste visdommen:

«aa døy er aa liva,
aa liva er aa døy.»

Uten motstand lar han sig dræpe av dronning Grimhild.

Ogsaa for Odinsskikkelsens vedkommende er det vanskelig aa finde synderlig tilknytning i Eddaens hedenske Odinstype. Den kristelige indflydelse som her maatte forefindes, blir staaende som isolerte islæt. De gamles «visdom» løp ut i en individualistisk farvet livsklokskap. Ialfald naadde den bevisst ikke ut over hensynet til slegten. Ordholdenheten er ganske vist et almengyldig etisk element. Men spiller

det den rolle i Odins visdom som forfatteren tillægger det?

Vølundkvadet begynder med aa fortælle om tre valkyrjer som slaar sig ned i Ulvedalene. De tar av sig svanehammene og sitter og spinder lin. Da overrasker V. og hans brødre dem og tar dem til hustruer. 8 aar lever svanemøene sammen med brødrene, men flyver saa bort. Denne forestilling om svanemøene blir bærer av dramaets symbolik. Valkyrjen Hervor, Valunds elskede, vælger frivillig aa skilles fra ham. Gjennem længselen vil hun bli den drivende kraft i hans sjæl, der lar ham fuldføre «verket». Ved avskeden gir hun ham ringen, troskapens symbol, og stiller et gjensyn i utsigt. Men først maa han skaffe sig fjærhammen. Bare gjennem den kan han naa hende. Denne fjærhammen er symbolet paa den ny kristelige livsvisdom.

Forestillingen om valkyrjene, svanemøene, blir dramaets ramme. Den indeholder stor umiddelbar skjønhetsværdi. I stykkets første scene ser vi længselen efter utfærd vaakne hos valkyrjene ved synet av graagjæssene som drar mot syd.

Hervor: Kva ser du etter, syster?
Ladgunn: Fuglane reiser.
Hervor: Daa er tidi vaar ogso komi.
Alrun: Sjaa graagaas-flokken, kor høgt han fer, beint mot sør, med sterke vengjeslag.
Hervor: Dei veit sin veg.
Ladgunn: Den veit me au.

Og i sidste scene kommer svanemøene og henter den døende Valund, som selv blir en svane.

Likhamen Loke
løyser ifraa,
gjev jordi attende
det som kom ifraa jord.
Hughamen heil
hevjar seg upp.
Og andi ho fer
som fugl til sin stad,
til honom som upphavet var.

Der er levende og karakteristiske skikkelser som kong Nidad og Baadvild og dramatisk virkningsfulde situasjoner. Allikevel minder stykket i meget om en gaatelek med dets indfiltrede symbolik.

Er dette uttryk for et slegtskap med gammelnordisk aand? Sansen for gaatelek er ialfald utpræget i det gamle Norden. Den gir sig ogsaa uttryk i skaldepoesien, hvis tydning minder om gaateleken.

Per Occidentem av *Ivar Welle.* (Norli 1920, 176 s.).

Der rulles op for os et fængslende og farverikt billede av de store opdagelsers merkelige tid i Spanien. Her er vakre naturskildringer, men det er sjæleskildringen, som for forfatteren er hovedsaken.

Bokens hovedpersoner er Columbus og den gamle prior hvis beretning vi læser. Priorens skikkelse træer ikke helt plastisk frem. Det gjælder ikke bare sprogtonen som er for moderne. Ogsaa sjælelig er skikkelsen blit mindre homogen, fordi den maa tjene forfatteren som talerør. Fremstillingen av Columbus er virkningsfuld, dog ikke helt fri for teatereffekt.

Boken fortjener aa faa mange læsere. Den er fængslende og velskreven.

Breve til det arbeidende samfund av *John Ruskin.* Udvalgt og oversat av Lily Gad. (Gads forlag — Kbh. 1920).

En kan nok føle sig opraadd om en vil forsøke aa klassificere Ruskin

som socialpolitiker efter de vanlige politiske skemaer. Fra en side set tar han sig ut som en radikaler og utopist. Saaledes tar hans angrep paa kapitalismen sit utgangspunkt i samme betragtning som er den bærende i den moderne kommunistiske kritik. I det nuværende samfund bringer kapitalen fortjeneste uten arbeide. Men at slik fortjeneste er aager, tyveri fra de arbeidende, en slags «aandelig kannibalisme», fordi den altid vindes paa bekostning av andre.

Forstaar en ved konservatisme tendensen til aa holde paa det bestaaende, uanset hvad dette er, saa skulde ogsaa Ruskins radikale kritik av industrialismen, som han helst helt ønsker tilintetgjort, ikke heller gi ham plads blandt de konservative. Allikevel bunder jo denne kritik i en konservativ tilbøielighet for landlivet som det oprindelige og naturlige.

Og trods al kritik av statsmagtens repræsentanter har Ruskin ogsaa visse gammeldagse ting aa si til «folket». «Der er to betingelser som maa opfyldes om samfundslivet skal arte sig lykkelig: At enhver skal gjøre godt arbeide for sit brød, og at enhver skal ha godt brød for sit arbeide. Men den første betingelse er den eneste som I behøver at tænke paa.»

Han lider heller ikke av noen kulsviertro paa en enkelt styreform som den eneste saliggjørende: «Enhver regjeringsform kan brukes, forutsat at de styrende dur noget, og at folket vil lyde dem.» «Ikke engang den klokeste eller bedste regent (vil kunne) gjøre noget for dere, hvis de vil diskutere hans love istedetfor at lyde dem.»

En møter i Ruskins skrift en sterkt moraliserende tendens, men det er ingen abstrakt moralisering. Overalt føres en ind i foreliggende praktiske spørsmaal.

Her findes umoderne betragtninger over opdragelsen: «Det første grundlæggende formaal i opdragelsen av barn maa være at bibringe dem en øieblikkelig, helt nøiagtig og blind lydighet mot deres far, mor eller lærer, idet den samme absolutte og uomtvistelige lydighet kræves av de voksne overfor samfundets embedsmænd . . . I vor nuværende tilstand av absolut moralsk korruption kan det tilvisse se ut til at være umulig at gjennemføre lydighet eller forklare æresfølelse. Men anlæggene til begge er medfødte og kan ikke forsvinde, selv under de moderne liberale ideers støvskyer.»

Ruskin er ikke engang non beundrer av det demokratiske likhetsideal paa opdragelseskunstens omraade: «Vi maa finde os i en uendelig ulikhet i den oprindelige natur og duelighet, selv hvor den forekommer renest. Og den første betingelse for rigtig opdragelse er at alle erkjender denne ulikhet. . . .»

Slik fristes en til aa fortsætte aa citere. Ruskin har en lykkelig evne til prægnant og anskuelig formulering av sine tanker, saa de virker med en egen enkel, undertiden næsten profetisk oprindelighet.

Det foreliggende utvalg av hans store verk Fors Clavigera synes aa være foretat med rigtig skjøn for det væsentlige. Naar det ikke gir et systematisk, sammenhængende samfundssyn, saa ligger vel aarsaken til det først og fremst hos R. selv. Han hadde mere i sig av seeren end av den systematiske tænker.

Homer: Iliaden. Oversat av P. Østbye. (Aschehoug 1920).

Rektor Østbyes oversættelse vidner helt igjennem om sikker smag

og kunstnerisk følelse. Der er naadd en beundringsværdig enkelhet og klarhet i uttrykket. Her er ingen fyldekalk for aa bære rytmen. Hvert ord har sin funktion og slutter sig tilsynelatende tvangfrit til de andre for aa bygge op helheten.

Perlende ren og klar som et opkomme fra jordens dyp, slik vælder den homeriske digtning frem i vor kulturs morgenrøde. Av den har slegt efter slegt gjennem aarhundrederne og aartusenerne øst. Her klinger vidunderlig igjen hvad der bevæger menneskesindet, fra kampens vilde gny til den enkle, ømme, inderlige følelse som lyder imot os i Andromakes avskedsord til sin døde husbond:

«Gråt og nagende sorg har du voldt
dine kjære forældre,
elskede Hektor; men mig er bitreste
kummer beskåret;
ti på dit dødsleie rakte du ei dine
hænder imot mig.
Ei fik du sagt mig et trøstende ord
som jeg kunde for altid
gjemme i mindet ved dag og ved
nat, når tårerne strømmet.»

— Det er vel intet tilfælde at vort folk har faat sine Homeroversættere paa et tidspunkt da græsken er fjernet fra vore skoler. Disse oversættelser er den gamle klassiske dannelses gave til de unge. De vil virke til aa knytte den sammenhæng med fortiden, som al kultur bygger paa.

Sverre Klausen.

Hjalmar Christensen. Samlede romaner 5 bind. Aschehoug & Co.

Det var engang da Hjalmar Christensen var digter, ikke hverken stor eller merkelig netop, men han var da digter. Det var da han skrev noveller. Det var da han skrev «Et liv», den første av romanene og samtidig den beste. Det var beretningen om prestesønnen som student, et liv med kvinder, vin og kort, med hete haap som skuffes, med længsel hjem mot barndoms land, med hvile i vestlandske hei. Det var en bok, rik paa skjønhet av oplevet natur; med kloke ord om liv og kunst. Dens virkning var sterk, fordi dens egthet var brutal. Og den var kunstnerisk hel.

De andre romanene er alle mer eller mindre en gjentagelse av denne første. Miliøet er det samme, forsaavidt som de alle handler om embedsmand og bonde i vestlandske bygder. Den ytre ramme er den samme. Det er embedsmands-sønnen som efter et omtumlet liv i den store verden, vender hjem til sin fædrene bygd.

Trods forskjel i tid er det inderst inde ogsaa de samme menneskene vi træffer igjen overalt. Det er manden i hvis sind to kvinder strides, barndommens lyse og rene, manddommens mørke og hete; den siste seirer først, dernæst den første. Det er de to mænd som elsker den samme kvinde; venner, brødre kanhænde; de seirer efter tur. Det er mænds liv med skiftende kvinder, med stakket lykke og brutt haap. Det er en verden hvor livet ledes av de tilfældigheter menneskene selv skaper, men ikke selv kan raade for. En gudløs pessimisme hvor den eneste fornuftige utvei er at gjøre ende paa det hele.

Nu behøver en slik gjentagelse av motiv i og for sig ikke bety nogen forkleinelse. Hvis skildringen blir psykologisk utdypet og kunstnerisk fortættet, er det, tvertimot, uttryk for maalbevisst arbeid og digterisk kraft.

Men slik er det netop ikke hos

Hjalmar Christensen. Skildringen blir ganske visst varieret, men ikke utdypet. Og intensiteten er alt andet end øket.

Ogsaa i den ytre form, i fortællermaaten, er der den samme forstemmende mangel paa evne til fornyelse. Og hans sprog er ikke saa rikt at det taaler en slik gjentagelse uten at det trætter. Tørt og almindelig — «mandig og behersket» kalder nogen det — med gammelmodig klang. Og det blir snarere værre med aarene; særlig blir de erotiske partier irriterende stereotype. Hans maate at gjengi dialekt paa er forfærdelig.

Det er utvilsomt veksten i den historiske interesse som er skyld i denne kunstneriske avslapping. I overensstemmelse med dette er utgaven heller ikke ordnet efter kunstnerisk hensyn, men historisk; rækkefølgen er kronologisk, ikke efter tilblivelsestid, men efter indholdet.

Det er særlig to perioder som har beskjæftiget ham. Det er først oplysningstiden i det 18de aarhundrede, rokokoens selskapsglæde, rationalismens reformiver, den tid da presten var den store kulturspreder. Hjalmar Christensens opfatning av denne tid er forskjellig fra den vanlige, men den er sikkert sandere. En naar aldrig frem til historisk forstaaelse og retfærdig dom ved at se en tid paa bakgrund av den følgende, slik som det stadig har været gjort med oplysningstiden; da er det bare det skjæve og det svake ved tiden en opdager.

Dernæst er det den politiske og sociale utvikling i Norge i det 19de aarhundrede han har været optat av, den som begynder med formandskapsloven av 1837 og brytning med det patriarkalske prestestyre, og som ender med folkestyre og bønder anbragt i kongens raad. Det er samtidig utviklingen fra bygdedans med brændevin og øl paa dunken, til ungdomsforeninger med taler og brus. Fra stængte bygder med fossedur, til turbiner og maskiner og streik og spetakkel. Hjalmar Christensens kultiverte konservatisme kommer stadig frem. Men den religiøse vækkelsen midt i aarhundredet har han ingen ting forstaat av; for ham er det karikatur og hykleri og magtsyke alt tilhope.

Sammen med hans syn paa menneskene og livet er det hans opfatning av historie, av politik og samfundsspørsmaal som gir romanene det fællespræg de har. Men de har mer av slik indbyrdes sammenhæng end de hver for sig har indre enhet. Det er tilslut ikke roman i egentlig forstand, et avsluttet hele hvor alt er nødvendig og alt er tat med; det er snarere en række fragmenter, rigtignok sammenhængende. Og det er interessen for kulturhistorie som har sprængt formen. Ret som det er kommer der brokker av historisk og politisk ræsonnement veltende ut av bokens personer; psykologisk ubegrundet. Kompositionen er dermed brutt. Menneske-skildring og samfunds-skildring slaas om magten. Det hjælper ikke om han tilslut foranstalter tuntræet splintret av lynet; der blir ikke enhet av det. Det er bare et av de mange træk av journalistik som sitter igjen trods omarbeidelsen.

Hvis det ikke er galt at bedømme romaner som romaner, at lægge kunstneriske maal paa et kunstverk, er dette en væsentlig indvending.

Naar en allikevel læser disse romaner med interesse og har noget igjen for det, saa er det fordi Hjalmar Christensen uten at være nogen stor digter er en betydelig forfatter.

Han har evne til at skape stemning av barndomsminder og natur. Han kan, ved siden av de platteste hastverksord, fortælle fint og nænsomt om kjærlighet i unge aar. Og han har sterke ord om venskap mellem mænd.

Beklageligvis er det netop disse digteriske værdier som efterhvert blir trængt i bakgrunden. Det er romanens kulturhistorie og samfundsskildring som er av blivende værdi. Naar hans næste bok blir et videnskabelig verk om oplysningstiden, er det en konsekvens av den retning som kan spores i hans samlede romaner.

Arne Nygård Nilssen.

Norges Musikhistorie utgit under redaktion av *O. M. Sandvik* og *Gerh. Schjelderup.*

Ingen av de saakaldte skjønne kunster lægger fristelsen til ensidighet saa nær som musikken.

Det er ikke underlig, da den musikalske kunstart saa sterkt appelerer til følelsen. Men musik er mere end følelsesindtryk og løse, tilfældige og usammenhængende stemninger. Musikken har likesaavel som enhver anden kunst et bevist aandsindhold, en sammenhængende og fremadskridende aandskultur, en logisk tænkning og en alvorlig sandhetssøken, som gjør, at der over dens kunstaabenbaring kan sætttes dette motto: *«Ei blot til lyst.»*

Det merkelige er imidlertid, at mens sammenhængen mellem de andre skjønne kunster og den menneskelige kulturhistorie kan regne med en almindelig forstaaelse, er musikkens stilling som faktor i det menneskelige aandsliv svært lite forstaat. Det er en næsten som musikken ikke var andet end en sæpeboble, som stiger op i sin skjønne farvepragt og brister — naar den har gjort sin gjerning i øieblikket.

Men musik er ikke bare øieblikkets barn — men historiens — ja denne kunst uttrykker sin tid fuldt saa eiendommelig og karakteristisk som nogen anden.

Det er denne forstaaelse musikhistorien vil gi os. — Selv for den almindelige musikhistories vedkommende har de sammenhængende historiske fremstillinger hittil været faa. Norge har imidlertid til dato ikke hat en eneste musikhistorie.

Det er derfor et gavnligt og glædeligt tiltak som nu er gjort med utgivelsen av *«Norges musikhistorie»* ved Gerh. Schjelderup og O. M. Sandvik, og en række av vore bedste musikmænd som medarbeidere. Fremstillingen i det nævnte verk har den store fordel, at den helt følger vor almindelige kulturhistorie og klart viser sammenhængen mellem musik og tidskultur.

De utkomne 4 hefter lover godt. Særlig interessant og instruktiv er behandlingen av vor kirkemusik og det bidrag Norge i middelalderen har git til denne — et omraade, hvorover avdøde Dr. Reiss gjennem sine undersøkelser over middelaldersk kirkemusik i Norge har kastet nyt lys.

Skildringen er livfuld med skarpt blik for vor nationale egenart og med mange og ukjendte oplysninger og synspunkter.

Med spænding imøteser vi de følgende hefter, ikke mindst behandlingen av vor folkemusik.

Der er ingen tvil om at et verk som dette har en stor mission i vort folk.

Vi trænger, ikke mindst paa det musikalske omraade, at komme til

mere erkjendelse av vore nationale skatte — vi lever i musikalsk henseende altfor meget paa utlandet.

Og den almindelige musikforstaaelse blandt folket er saa lav og ukultiveret — ikke mindst den kristelige — at vi maa være taknemmelig i høi grad for at faa den korrigeret. Og her vil ikke mindst Sandviks og Schjelderups verk faa sin største opgave.

A. Fasmer Dahl.

GAMLE HEFTER

På grunn av stadig stigende abonnenttall har Kirke og Kultur's ekspedisjon ikke lenger lager av alle hefter fra de siste to år. For abonnenter som vil ha samlingen komplett er dette en stor ulempe. Forlaget har derfor besluttet å kjøpe igjen de manglende hefter fra abonnenter som ikke binder årgangen inn og derfor kan undvære dem. Dette gjelder

for 1919 hefte 2, 3, 4 og 7

og for 1920 hefte 1 og 10.

Abonnenter som sender inn disse hefter vil bli godskrevet kr. 1,oo pr. hefte til sitt fremtidige abonnement, men forlaget forbeholder sig, ifall det skulde komme for mange, å returnere enkelte hefter.

Adressen er: Kirke og Kulturs ekspedisjon, Rådhusgt. 30 B, Kristiania.

REDAKSJONENS ADRESSE: HURDALEN.